

In Bonn werd dit huis gebouwd. Misschien in 6 maanden, misschien in 3 maanden of in 6 weken. De eenvoud is het kenmerk van het ware en van de haast, van de ware haast. Er kunnen wel mensen wonen – hele kleine gezinnen – maar als het opklapbed uitgeklat wordt moet het bureau op de gang staan. Er kunnen wel mensen vertoeven – op stoelen – maar wonen kunnen zij er niet. De spoortrein van de jongens rijdt van de keuken, onder de eettafel naar het buffet en de ouders zitten dan op de tafel. De koffers staan op een plank in de w.c. Als vader de krant uitspreidt kan hij met zijn linkerhand de linkermuur en met zijn rechter de rechtermuur bereiken. De schoenen die niet aan de voeten zijn staan in een kastje op de veranda. Dat komt voort uit het toegewezen bouwvolume. De waterglazen zijn hoog en smal anders kunnen ze niet in het buffet, waar moeders naaigoed ook al in moet.

Deze woonpil wordt dan verguld door een muzikale grap op de muur; de eerste maten van „La donna e mobile” uit de opera Rigoletto van Verdi. Daar heeft de wispelturige bewoonster van een, twee en drie hoog erg veel aan. Alleraardigst bedacht door de bouwvolumineuze dictatoren, deze muzikale dakomlijsting.

Opgewekt fluit de gehele flatbevolking – 500 man sterk – de aria bij het verlaten en betreden van de ruime woningen. En wat een perspectieven openen zich!

Een flat met Mozart's aria: „In deze heilige hallen kent men de wraak niet”, een regeringsgebouw met „ah perfido” van Beethoven, een warenhuis met de aria van de verloren naald van Mozart, een bankgebouw met „Seid umschlungen millionen” van Beethoven.

Maar al die uiterlijke muziek op de muur neemt niet weg, dat het hoog tijd wordt dat de V.N. een nieuw mensenrecht formuleren; het recht om te wonen en wel menselijk te wonen, zodat men in huis kan lopen en roepen en liggen en, vooral, zich kan terugtrekken in een eigen ruimte.

Een hokje voor de man, een kamer voor de kinderen, een „eigen vertrek” voor de moeder, om eens tot rust te komen. Dan zullen de „dons” en de „donna's” minder „mobile” worden, buitenshuis.

MENS

en Wereld

Nogmaals: crematie

Men zal zich vermoedelijk nog herinneren, dat dr. J. P. van Praag in „Mens en Wereld” van 19 februari 1955 een artikel schreef onder de titel „Crematie en christelijke zede”. Hierin formuleerde hij zijn bezwaren tegen de nieuwe begrafeniswet, die ook – zij het op niet bepaald toe te juichen wijze – de crematie wettelijk regelde, nadat deze vorm van zorg voor overledenen vele jaren lang oogluikend werd toegelaten, in feite dus clandestien geschiedde. Duidelijk nam Van Praag toen stelling tegen de vorm van discriminatie, die deze wet zonder twijfel bevat, doordat zij van hen die prefereren na hun dood te worden verast, eist dat zij tevoren dit schriftelijk verklaren.

Op één punt schijnt Van P. zich te hebben vergist toen hij schreef: „Erg hinderlijk lijkt mij deze vorm van discriminatie niet,” omdat hij – terecht – veronderstelde dat de crematie-verenigingen voor hun leden wel speciale formulieren (codicils) zouden laten drukken. Ongetwijfeld rekende hij er ook op, dat „een eenvoudige schriftelijke verklaring” – waarvan in de aanvaarde motie-Scheps werd gewaagd – voldoende zou zijn om van hem of haar, die verassing boven begrafenis verkoos, de laatste wens te vervullen. Zijn vergissing blijkt uit de reportage, die „Het Parool” op 23 februari wijdde aan – wat dit blad noemt – „onbillijke consequenties van de nieuwe wet”.

Want wat blijkt nu: de begrafeniswet-in-haark huidige vorm wordt met een strengheid en een formalisme toegepast, die grove onrechtvaardigheden oproepen voor hen, die zich niet op de meest formele wijze aan de wet hebben gehouden of zich daaraan – door verschillende omstandigheden – niet konden houden. Het komt voor dat aan mensen, die hun gehele leven lang de wens hebben gekoesterd na hun dood gecremeerd te worden, de vervulling van hun wens wordt onthouden omdat zij na het totstandkomen van de nieuwe begrafeniswet door lichamelijke of geestelijke moeilijkheden niet meer in staat waren in „een door den erflater geheel geschreven, gedagtekend stuk” die wens vast te leggen. En buitenlanders, die uiteraard niet in staat waren een codicil op te maken, die in het overgrote deel van de gevallen nimmer zullen hebben geweten dat een dergelijk papier in Nederland vereist wordt om crematie mogelijk te maken, hun ontzegt men in ons vrije land het recht op crematie, zelfs als zij in hun vaderland uitdrukkelijk daartoe de wens hebben kenbaar gemaakt.

Wij zullen met enkele voorbeelden – ontleend aan de reportage in „Het Parool” – deze zonderlinge, ja onaanvaardbare toestanden toelichten. Op 19 mei 1956 overleed de heer Th. W. W. uit Den Haag. De heer W. was sinds 1926 lid van de Vereniging voor Crematie (meer bekend onder de naam Arbeiders Vereniging voor

Lijkverbranding). Men zou zeggen: op duidelijker wijze kan men niet uiting geven aan zijn wens, gecremeerd te worden. Maar nu doet zich het tragische geval voor, dat de heer W., kort voordat definitief de nieuwe begrafenis- en crematiewet tot stand kwam, een hersenbloeding kreeg die hem totaal verlamde en van een deel van zijn geestelijke vermogens beroofde. Hij kon dus geen codicil meer schrijven. Zijn vrouw heeft zich nog tot een notaris gewend om een testament te laten opmaken, maar die notaris kon niets doen: de heer W. was niet meer in staat een handtekening te zetten. Volkomen tegen zijn wens is de heer W., na zijn dood, begraven.

Nog sterker, nog bedroevender eigenlijk, is het volgende geval: op 8 december stierf in Amsterdam mevrouw A. v. L.-H. Mevrouw Van L. had wel degelijk een codicil geschreven en dat stuk persoonlijk ondertekend, maar... haar zoon had zijn bejaarde moeder er bij geholpen door personalia en datum in te vullen. De Amsterdamse burgerlijke stand echter weigerde toestemming te geven tot crematie, omdat het papier niet – gelijk de wet dat letterlijk voorschrijft, en waarom zou een ambtenaar de wet toepassen naar haar geest, en niet precies naar de letter? – „door den erflater geheel geschreven, gedagtekend en ondertekend” was.

Nog een geval: op 28 januari j.l. loopt in IJmuiden een Zweeds schip binnen, tijdens de reis naar Nederland is zijn kapitein, de heer H. H. gestorven. Kapitein H. was lid van een Zweedse Crematievereniging, en dat het hem bijzonder ernst was met het belangrijke besluit, zich na zijn dood te doen verassen blijkt uit het feit, dat hij in zijn vaderland zelfs al een urngraf had gekocht. Maar... kapitein H. was zo nalatig geweest geen codicil in Nederland te deponeren en stierf op weg naar ons land. Van crematie kon dus(?) niets komen, het stoffelijk overschot van de Zweed moest naar het noorden worden getransporteerd om aan de laatste wil van de overledene te kunnen voldoen.

Dit zijn slechts enkele gevallen van de reeks, die „Het Parool” heeft vermeld. Van Praag schreef in zijn reeds geciteerde artikel ook: „Zo ligt dan de nieuwe crematieregeling voor ons; door een aantal amendementen min of meer aannemelijk gemaakt. De bezwaren schijnen niet onoverkomelijk; niettemin is er in de wet een duidelijke discriminatie neergelegd. En, wat in zekere zin erger is, zij bevat een aantal bepalingen, die weliswaar de crematiegedachte niet zullen tegenhouden, maar toch kennelijk bedoelen de realisering er van zoveel mogelijk te belemmeren”.

Welhaast profetische taal, mogen wij nu concluderen. Ondanks die amendementen wordt de wet voor velen meer „min” dan meer aannemelijk.

(Vervolg op pag. 3)

KRITISCH ALLERLEI

In Australisch Nieuw Guinea woont een pygmeeënstam, welks leden bijzonder gelukkig schijnen te zijn. Als krachtiger buurstammen hen aanvallen, vechten zij niet maar trekken gemoeidelijk een eind verder de wildernis in om een nieuw leven te beginnen. Een nieuw, gelukkig leven. Zij zeggen: „Er is toch ruimte genoeg voor ons allemaal!” Een Amerikaanse onderzoeker heeft ontdekt, wat de oorzaak is van hun overgrote tevredenheid en gemoedsrust: de pygmeeën eten gebraden mestkevers, die een grote hoeveelheid vitamine T bevatten, dat een „opvrolijkende invloed” op de kleine hersenen heeft.

Wij hebben altijd wel geweten, dat de entomologen (insektenkundigen) uiteindelijk de wereldvrede in hun handen hebben. Kweekt, mijne heren, zoveel mogelijk Australisch-Nieuw Guinese mestkevers, braadt ze volgens pygmee-recept en voedt alle grote staatslieden daarmee. Het zal dan een volmaakte vreugde zijn de verslagen van debatten in Veiligheidsraad en Algemene Vergadering van de VN te lezen.

En het zou niet zo gek zijn, ook de leden van „lagere colleges” maaltijden van mestkevers voor te zetten. Want heeft niet, kort geleden, een Nederlandse wethouder-loco-burgemeester een mede-raadslid een anonieme brief geschreven, die niet veel vriendelijkheden scheen te bevatten. Er kwam een interpellatie van de benoeming van een commissie van onderzoek, een openbare raadszitting waar uitkwam, dat die wethouder de boosdoener was, excuses daarover en uiteindelijk gevraagd (en ingewilligd) ontslag uit de wethouderlijke functie.

Het zal in de toekomst nog zo worden, dat — in tegenstelling met het goed-vaderlandse gebruik van samen-een-glas-drinken — twee keiharde tegenstanders elkaar op gebraden mestkevers trakteren en daarna gearmd naar huis gaan. Alleen: die mest en die kevers — en hun combinatie — liggen ons niet erg.

De bladen melden, dat de Amerikaanse luchtvaart haar vliegtuigen meer over het grondgebied van de Verenigde Staten zal verdelen, opdat niet „buitenlandse” (welke zouden „ze” toch daarmee bedoelen?) atoombommenwerpers met één klap de gehele luchtvloot kunnen vernietigen. En de Russen gaan hun industrie over hun wel héél uitgestrekte rijk uitspreiden, opdat niet (ook al) buitenlandse atoombommenwerpers in één aanval alle fabrieken tegelijk kunnen platbombarderen.

Ach, waren alle mensen Australisch-Nieuw Guinese pygmeeën.

Nu heeft de producent van de film „Tijl Uilenspiegel” herkeuring aangevraagd. Zij — de Ariane Film in Parijs — schijnt alle voor katholieken „beledigende” fragmenten te hebben geschrapt, en de Centrale Filmkeuringscommissie heeft die film toch toegelaten.

Wij geloven, dat de filmrecensent van de katholieke „Volkskrant” Bettina nu zal zeggen: „Die film moet u beslist niet gaan zien, want nu is alle sjeuigheid er uit.” Herinnert u zich nog, dat Bettina verklaarde niet te kunnen begrijpen, waarom „Tijl” toch verboden was?

Mario Mattioli heeft het niet kunnen verkroppen, dat hij niet meer mocht dienen bij de Italiaanse marine, omdat zijn tijd om was. Dus meldde hij zich bij de basis in La Spezia, vertelde dat hij nog één jaar dienst tegoe had en werd opnieuw ingelijfd. Maar... zijn bedrog kwam uit en nu moet hij schadevergoeding betalen voor het nuttigen van 730 maaltijden, 1125 koppen koffie, 2190 sigaretten en het afdragen van massa rijkskleren.

Toen wij dit bericht lazen dachten wij onmiddellijk: „Zoiets zal in Nederland nooit gebeuren!”

Elke dag tragiek in de kranten: nu weer die van een vader, die zijn dronken zoon met een eind hout van zijn moeder moest afhouden. Het ging daarbij niet zachtzinnig toe. Dat de jongen na de vechtpartij overleed — vermoedelijk aan een hartverlamming — is wel schokkend.

De vader wordt afgeschilderd als geestelijk verminderd toerekeningsvatbaar. De zoon was op 22-jarige leeftijd al een dronkaard. Welke afschuwelijke sfeer zal er in een dergelijk gezin hebben geheerst. Er moet, ter verheffing van a-sociale gezinnen, toch wel meer gebeuren dan nu geschiedt.

Alle leraren van middelbare scholen in Boedapest moeten voortaan op zaterdagmiddag cursussen volgen, waarop politie-functionarissen zullen doceren over het onderwerp: „Hoe men contra-revolutionaire leerlingen moet behandelen”.

Let op: dat begint bij de middelbare scholen, slaat over op het lager onderwijs, sluipt dan door naar de kleuterscholen en eindigt bij speciale contra-revolutionaire baby-zorg. Men kan niet jong genoeg beginnen!

„Meneer, u bent ten onrechte benoemd, u moet proberen elders een betrekking te vinden.” Zoiets moet er staan in het petitionnement, dat de Staatskundig Gereformeerde Partij de nieuwe

(katholieke) Haagse burgemeester heeft aangeboden. Er is krasse taal gesproken in de vergadering, waar tot dat protest werd besloten. Slechts een kleine bloemlezing. Ds. Kersten: „De staatsalmacht is als een beest uit de zee, de rooms-katholieke kerk als een beest, dat uit de aarde opkomt.” Ds. J. C. van Ravenswaay: „Onze taak is het, hem een barst in zijn voorzittershamer te bezorgen. De r.k.-kerk voert een klerikaal Deltaplan uit. Wij zullen een gat in deze dijk moeten maken, anders wordt de reformatorische polder leeggemaakt.”

Of deze taal werkelijk reformatisch, dus christelijk is, kunnen wij — uiteraard — niet beoordelen. Retorisch is zij wél. We weten nu één zaak zeker: ons niet meer tijdens vakanties gezien aan zee. Ook de Nederlandse aarde benaauwt ons. Op dus naar de bergen (wat wij al zo lang willen).

Het echtpaar Hackett dat Anne Franks dagboek bewerkte tot het nu wereldberoemde toneelstuk en het scenario schrijft voor een film, heeft f 20.000 beschikbaar gesteld als beurs voor Nederlandse studenten of schrijvers.

Anne Frank schrijft ergens in haar dagboek, dat zij hoopt niet voor niets te hebben geleefd en niet geheel na haar dood te worden vergeten. Je wensen zijn verhoord, Anne.

Dr. Maurice Ewing van de Columbia-universiteit heeft onthuld, dat er een spleet van 75.000 kilometer over het aardoppervlak loopt. Dat ding is vijf kilometer diep.

Hij moet eens wat nieuws vertellen. Wij hebben de spleten, die zich herhaaldelijk op aarde vertonen, nooit in kilometers berekend maar dat zij ellendig lang en diep zijn was voor iedereen te constateren, die zijn ogen niet in zijn zak heeft.

De „rock 'n' rollrage”, die over de wereld raast, heeft een Amerikaanse bioscoop-directeur aan een proces om f 142.000 geholpen. Joseph d'Angelo uit Philadelphia zat namelijk voor z'n plezier naar een „rock-film” te kijken, toen zijn medebezoekers het plotseling op hun „roll”-delen kregen: ze begonnen te krijsen, en met armen en benen te slaan. Arme Joseph kreeg een flinke klap tegen zijn goedgevormde neus, waarvan het botje brak. Zijn vader en moeder eisen nu vergoeding voor de schade, aan Josephs uiterlijk toegebracht.

Amsterdamse bladen berichten kortelings over een „rock”-competitie, dat dit wilde slingeren met ledematen meer weg had van atletiek dan van dansen. Nu dan: zou 't niet mogelijk zijn die „rock'n'rollers” naar de atletiekvelden te lokken en ze te laten trainen voor nog snellere tijden op de 100 en meer-meterbaan? Dit komt ons iets vreedzamer voor dan dat zonderlinge gesprong en geschreeuw binnenshuis. Dat „rock 'n' roll” tegemoet komt aan de drang tot beweging en lichamelijke inspanning nemen wij graag aan, maar men zou die drang moeten leiden in praktischer banen.

En tot slot een verheugend bericht: de stichting „Openbaar Kunstbezit” — die per radio voorlichting geeft over beeldende kunst — heeft in korte tijd 75.000 abonnees gekregen.

Een bijzonder verheugend resultaat van de actie, waartoe de beeldhouwer Johan G. Wertheim het initiatief nam. Wie de voortreffelijke prenten kent, die de stichting voor slechts weinig abonnementsgeld verstrekt, en de toelichtende teksten leest verheugt zich dubbel over dit succes. Welke pessimist zei daar ook weer, dat er géén honger was naar cultuur? En dat de radio uitsluitend vervlakkend werkt?

HET IJ EN IK

De witte boten op het IJ
met vlag en wimpel neergestreken,
ik raak er niet op uitgekeken,
ik ben een witte boot als zij.

Ik lig ook wit en strakgelijnd
verankerd in de morgenhaven,
en zie de stad haar torens dragen
op handen van aquamarijn.

Ik lig te wachten tot het licht
zijn zilverste trompet gaat steken;
ik lig te wachten op het teken,
dat ook mijn anker wordt gelicht,

en ik, een witte boot als zij,
mij schuimend baan breek door het IJ.

HARRIET LAUREY

Uit: „Loreley”

(Uitg. De Windroos, V.M. Holland, A'dam 1951/1952)

Kind en religie

Een bespreking van het gelijknamige boek van prof. dr. M. J. Langeveld. (Utrecht, Bijleveld, 1956).

Het is interessant om naast het boek, dat hier besproken zal worden, een ander boek te leggen met bijna dezelfde titel en enige maanden later verschenen, n.l. „The questioning child and religion” door Edith F. Hunter (Boston, The Starr King Press, 1956).

Er is tussen deze twee boeken een hemels-breed verschil, niet wat de strekking betreft, maar wel wat betreft de benadering van de problematiek waarvoor wij staan als we „kind” en „religie” met elkaar in relatie brengen. Mrs. Hunter ontleent haar materiaal aan een rondvraag, onder vrijzinnig-godsdienstige ouders en onderwijzers, aangaande ervaringen en gesprekken met kinderen, welke betrekking hadden op het conflict tussen de vrijzinnige en de traditionele aanpak der godsdienstige opvoeding. Haar boek is helemaal rond dit materiaal opgebouwd, waardoor ook voortdurend de concrete kindersituatie – het kind met zijn specifieke probleempjes op religieus gebied – centraal staat. Hierop aansluitend geeft zij dan, fris en direct, haar zienswijze op wat de (vrijzinnige) ouders van zulke vragende kinderen te doen staat. En omdat deze zienswijze van wijsheid en tolerantie en van een bijzondere psychologische intuïtie getuigt, is dit een mooi boek, waar ouders met vragende kinderen véél aan kunnen hebben.

Het boek van Langeveld is gans anders! De ondertitel doet dit al vermoeden: „Enige vragen voorafgaande aan een „godsdienst-pedagogiek”” later omschreven als „een aantal prealabele pedagogische, psychologische en antropologische vragen”. Schr. overpeinst deze vragen in een reeks van tamelijk abstract voortkabbelende beschouwingen over de religiositeit in het leven van de groeiende mens, met tal van uitstapjes naar aanverwante probleemterreinen. Het zijn dikwijls zeer treffende, fenomenologische bespiegelingen over kinderleven en religiositeit, maar helaas raakt in al deze overpeinzingen het kind met zijn problemen toch eigenlijk zoek. Wat Hunter zo rijkelijk biedt – een zicht op de levende werkelijkheid van het kind – missen we bij Langeveld; het is dan ook minder een boek voor ouders en opvoeders dan voor fijnproevers van (religieuze) problematiek. En gezien de ondertitel is dit waarschijnlijk ook schr.’s bedoeling geweest.

In de verdere bespreking zal ik mij tot enkele punten moeten beperken en allereerst vraagt schr.’s definitie van religie onze aandacht, opdat wij onder deze term niet, onnadenkend genoeg, hetzelfde gaan verstaan als in humanistische kring gebruikelijk. Voor Langeveld is religie: „Wat de mens antwoordt op de vraag naar de zin van zijn leven, van het wereldgebeuren en het wereld-zijn” (p. 83). Het geloofselement in deze religie is

de „akt”, „waarin men een bepaalde zingeving van leven en wereld erkent” (p. 84), een zingeving die over de mens kan komen in de openbaring. Een zodanige religie (die pas tot godsdienst wordt, als zij „aan specifieke inhouden (wordt) gebonden”, met als centrale inhoud „een persoonlijk gedachte opgevoerd” (noot 1, p. 98) verlost ons van de onzekerheid, onveiligheid en ongeborgenheid, die het ontbreken van een redelijk antwoord op de laatste vragen naar de zin van leven en wereld, met zich meebrengt, zij vult de open horizon van een wereld, die incompleet is, een incompleetheid die een mens volgens Langeveld niet waarlijk kan aanvaarden. „Wie in een dergelijke open wereld staat, moet hem voortdurend zin geven. Dat is zijn „behoefte”. Laat hij het na, dan is hij in diepe, dromeloze slaap gedompeld; doet hij het volstrekt individueel dan bouwt hij een waanbeeld op” (p. 98). Men is geneigd hier twee vragen te stellen: Zou de humanist, die het nalaat, inderdaad in diepe slaap zijn gedompeld? en: Zou een gemeenschappelijke bouw de mensen inderdaad behoeden voor het creëren van een waanbeeld? Zo rijzen er bij het betoog van Langeveld telkens vragen, serieuze en malicieuze.

Het kind heeft de mogelijkheid tot religie en het is volgens schr. de taak der opvoeding om deze mogelijkheid op de juiste wijze tot ontwikkeling te brengen. Helaas wordt ons bij lezing van het boek niet duidelijk, wanneer met deze opvoeding een aanvang moet worden gemaakt, en hoe in de opeenvolgende ontwikkelingsfasen de religieuze zingeving moet worden geleid. Maar deze kardinale vragen horen wellicht bij de eigenlijke godsdienstpedagogiek thuis en ressorteren niet onder „voorafgaande vragen”; en zo blijft in deze prolegomena „het kind” een tamelijk abstract wezen.

Wat mij in het boek het belangrijkste toeschiemt, is de positie van de schr. temidden van de theoretici der religieuze opvoeding (in boven omschreven zin) en tegenover degenen die een seculaire, empirisch-psychologische benadering der zinspolitiek voorstaan.

Temidden van de eerste groep neemt schr. ongetwijfeld een „vrijzinnige”, vanuit humanistisch standpunt zeer waardeerbare positie in. Hij laakt de starre, dogmatisch-christelijke opvoeding en wijst op de gevaren ervan voor de groei tot geestelijke rijpheid en tot echt geloof. Hij verwerpt het aankweken van schuld- en angstgevoelens met behulp van het beeld van een verwijtend en wrekend God, en hekelt het „tarieven-geloof”. In veel passages waait er een verheugende „Tauwind”, die poogt de heilige, maar bekrompen huisjes weg te blazen, welke de vrije groei van het kind naar zijn religie beletten en welke niet zelden een geestelijke misvorming op hun geweten hebben.

Het is jammer, dat schr. niet eenzelfde ruimhartige visie heeft kunnen ontwikkelen jegens de seculaire behandeling van ’s mensen religieuze problemen, die wij tegenkomen in tal van psychologische theorieën. Op dit front wordt een welmenende confrontatie vermeden; schr. meent de „Tauwind” die vanuit deze hoek waait te mogen afdoen met het schetsen van enkele – voor christenen afschrikwekkende – excessen (Freud, Cattell, behaviorisme), terwijl hij toch heel goed weet, dat veel andere vertegenwoordigers der empirische psychologie (o.m. James, Allport, Lersch, Sheldon, Fromm) zeer positieve bijdragen hebben geleverd tot zuivering der problemen rond de religiositeit. Nogmaals, het is jammer dat schr. hier zijn toevlucht heeft genomen tot een goedkoop soort polemiek (dat hij overigens zelf kritiseert op p. 65). De ernst, waarmee ook de em-

pirische wetenschap streeft naar inzicht in het geloofsverschijnsel, wordt hierin op irriterende wijze miskend; bovendien wordt echter ook eigen (christelijke) positie door dit soort „bestrijding” van andersdenkenden eer verzwakt dan versterkt.

Van de vragen, die geen antwoord hebben gekregen, als men het boek – veelal geboeid, soms geprikkeld – heeft gelezen, wil ik er hier tenslotte twee vermelden. Daar is ten eerste de vraag, of het wel wenselijk is zover tegemoet te komen aan ’s mensen behoefte aan veiligheid en geborgenheid, dat de opvoeding er op gericht moet zijn de „open horizon” van de wereld te sluiten via een religieuze zingeving. Langeveld oordeelt van wel: hij acht het menselijk leven zonder het sluitstuk der godsgelovige religie incompleet (p. 108); de mens komt alleen tot rust (!) bij een zingeving, die het definitieve zoekt te openbaren (p. 43, 154). Iemand als Fromm – die op zijn wijze ook religieus is, echter in humanistische zin – denkt hier anders over. Hij zegt kort en goed: de vrije mens is noodzakelijkerwijs – als onvermijdelijke consequentie van zijn menselijke situatie – ongeborgen, zoals de denkende mens noodzakelijkerwijs onzeker is. En hij acht de mens alleen dan geestelijk gezond, als hij in staat is deze ongeborgenheid (onveiligheid) en deze onzekerheid te verdragen; alleen onvrije mensen zoeken geborgenheid en zekerheid, waar deze redelijkerwijs niet kunnen worden verkregen (The sane society, p. 196 e.a.). Uiteraard zullen vele humanisten Fromm’s opvatting delen, en ik sluit mij gaarne bij hen aan. Zeker is het zo, dat de onvolwassene – het opgroeiende kind met name – behoefte heeft aan geborgenheid, maar tevens behoort het zo te zijn, dat wanneer de jonge mens echt begint te vragen naar de zin van leven en wereld, dat hij dan tevens door de opvoeding zo zeer is gerijpt, zozeer al een vrij en denkend mens in statu nascendi is, dat hij géén behoefte meer heeft aan een antwoord, dat geen bevredigend antwoord kan zijn, en géén behoefte aan rust, waar de onrust inherent is aan zijn bestaan. De noodzaak van een religieuze opvoeding, door schr. aanvaard, moet dus op zijn minst in twi- fel worden getrokken.

Ten tweede rijst er de vraag, of de ouders – gezien de toevalligheid en subjectiviteit van hun religieuze wereldbeeld – gerechtigd zijn deze, hun „betekenis” van het leven, hun „sprong naar het beeld” aan het kind aan te bieden. Langeveld zegt niet met zoveel woorden, dat de ouders hiertoe wél gerechtigd zijn, maar het lijkt er op, dat dit stilzwijgend is voorondersteld. Hij wijst wel op de noodzaak van terughoudendheid en schroomvalligheid, zodat het kind tot eigen en echte religie kan komen (b.v. p. 141), maar men vindt niet, dat de schroom zo ver moet gaan, dat de ouders het kind alle wezenlijke mogelijkheden moeten voorleggen (opdat het een volstrekt eigen keuze kan maken), o.m. óók de mogelijkheid die Fr. Delekat – alsof hij humanist was – lijkt aan te prijzen: „Man musz das tiefste Welträtsel stehen lassen” (geciteerd in noot 4, p. 29). Deze vraag naar de rechten en plichten van opvoeders is bepaald niet een gemakkelijke vraag, en wel allerm minst waar het gaat om levensbeschouwelijke zaken. Naar mijn smaak zou deze prealabele vraag in dit boek dan ook zeer nadrukkelijk aan de orde moeten zijn gesteld, en het is een verzuim, dat dit niet is gebeurd.

Men ziet, een humanist zet zo enige vraagtekens, maar als de lezer zich voor ogen houdt, dat het boek handelt over de problematiek der religieuze opvoeding, gegeven de waarde en zin van zulk een opvoeding, dan vindt hij er veel in, dat zeer de moeite van de studie loont en dat hem tot nadenken prikkelt. En nogmaals: als godsdienstpedagogisch werk is het liberaal en vrijmoedig.

T. T. TEN HAVE

(Vervolg van pag 1).

lijk. De bezwaren blijken in vele gevallen toch onoverkomelijk; de discriminatie en de tegenwerking komen menigmaal duidelijk tot uiting. De reportage in „Het Parool” bewijst dit. Wij willen graag aanvaarden, dat verscheidene Kamerleden, die vóór de begrafeniswet in haar huidige vorm hebben gestemd, de discriminatie en tegenwerking niet hebben gewild. Maar de wet drukt ambtenaren, die het wél willen, daartoe de wapens in de hand.

J. VAN S.

De ontwikkeling van de moderne natuurwetenschappen (IV)

Medicijnen

Het zal niemand verwonderen, dat het doorbraken van de oudere mechanistische visie op het natuurgebeuren zijn invloed deed gelden op vrijwel alle gebieden van het denken niet alleen, maar ook in de praktische toepassingen van de natuurwetenschap op het gebied van het dagelijks leven. Wij konden dat de vorige maal reeds constateren voor de beoefening van de psychologie, die men immers ternauwernood nog kan opvatten als een zuivere natuurwetenschap. Het geldt met nog meer klem voor de medische wetenschap. Ook deze willen wij in het volgende zeer in het kort bezien.

Daarbij stellen wij tegenover elkaar de oudere geneeskunde en de nieuwere, evenals wij dit bij de biologie en de psychologie gedaan hebben.

Geneeskunde is een zeer oude wetenschap. Wij willen echter niet te ver teruggaan en bepalen ons daartoe tot de opvattingen van de 19de eeuw. Het zal niemand verbazen, dat ook de geneeskunde in deze periode sterk mechanistische trekken vertoonde. Zij maakte gebruik van de methoden der exacte natuurkunde en scheikunde, maar daarnaast natuurlijk ook van de biologische inzichten. Pas zeer laat, tegen het begin van de twintigste eeuw, werd ook de wetenschappelijke psychologie bij de geneeskunde betrokken.

Aangezien de geneeskunde voor een groot deel een toegepaste, op de praktijk gerichte wetenschap is, bedient zij zich, en heeft zij zich altijd bediend, van de mogelijkheden die de hulpwetenschappen haar boden. Zo is het te begrijpen, dat zij in hoge mate geprofiteerd heeft van fysische apparaten als het microscoop, de röntgenstraling en de spectroscopie, evenals van de chemische vondsten betreffende allerhande medicijnen. Naast het fysisch, chemisch, bacteriologisch, serologisch en microscopisch onderzoek van de zieke organen, trachtte de medicus zich ook door ondervraging op de hoogte te stellen van de aard der klachten van een zieke om aan de hand hiervan te concluderen tot de vermoedelijke ziekte-oorzaak (het stellen van een diagnose). Dit laatste – in tijd echter aan de rest voorafgaande – onderzoek, zou men meer geneeskunst dan geneeskunde mogen noemen. Hier immers spelen tal van subjectieve factoren een grote rol.

Welke problemen stelt de zieke mens nu aan de medicus? In wezen zijn het er drie. 1. Aan welke ziekte lijdt de patiënt? 2. Door welke oorzaken werd de ziekte verwekt? 3. Op welke wijze kunnen deze oorzaken weggenomen en de zieke genezen worden? Als vierde vraag zou men hieraan nog kunnen toevoegen: op welke wijze kunnen ziekten voorkomen worden?

Wanneer wij nu nagaan op welke wijze de geneeskunde deze vragen trachtte op te lossen, dan kan globaal gezegd worden dat de oudere geneeskunde vooral aandacht had voor de lichamelijke verschijnselen van een ziekte en poogde door het toedienen van medicijnen, of door operatief ingrijpen deze symptomen te doen verdwijnen. Hierbij stond, grosso modo sprekend, de ziekte, niet de zieke mens in het centrum van de beschouwingen. De zogenaamde organopathologie veronderstelde, dat de ziekte gelocaliseerd was in en beperkt tot een bepaald ge-

soleerd deel van het lichaam. Dit deel was ziek en moest of genezen, of weggenomen worden. Lukte dit, dan was de zieke hersteld. Het is duidelijk, dat deze hele gedachtengang typisch mechanistisch was. Men zag de mens als een machine (de „l'homme machine” van Lamettrie!). Hij was opgebouwd uit een aantal, betrekkelijk los verbonden onderdelen. Was een van die delen „stuk”, dan werkte de machine niet, of slecht, en moest dus hersteld worden. Het kapotte onderdeel moest in orde gemaakt worden, of verwijderd en zo mogelijk door een nieuw vervangen.

Tegenover deze opvatting stelt onze tijd de gedachte, dat niet één bepaald orgaan ziek is, maar de gehele mens, en dat er een nauw verband en een wisselwerking bestaat tussen de ziekte en het geestes- en gemoedsleven van de patiënt. In vele gevallen zijn organische gebreken symptomen van psychische moeilijkheden (dit is o.a. duidelijk gebleken bij het onderzoek van maagzweren). Het inzicht, dat er nauw verband bestaat tussen het psychische en het lichamelijke, hadden vele artsen ook reeds in het verleden. Ik denk o.a. aan Paracelsus! Maar in de 19de eeuw werd deze opvatting niet als „wetenschappelijk verantwoord” beschouwd. Pas de doorbraak van een andere denkwijze, die wij in het voorgaande in het kort geschilderd hebben, maakt opnieuw mogelijk ook „officieel” het verband tussen lichaam en „ziel” een plaats in de geneeskunde te geven. De systematische uitwerking van deze gedachte vinden we in de psychosomatische behandelingswijze. Deze gaat uit van het verband dat bestaat tussen de lichamelijke toestand van de patiënt en diens psychische gesteldheid. En aangezien de laatste niet verankerd ligt in onveranderlijke mechanistische wetten, wordt de aandacht niet langer in de eerste plaats op de ziekte als zodanig gevestigd, maar op de zieke, en wel in het bijzonder op zijn psychische toestand.

Er zou nog veel gezegd kunnen worden over deze kenmerkende ontwikkeling, die geheel parallel loopt met wat wij ook op de overige gebieden der natuurwetenschap gezien hebben. Liever verlaat ik thans dit speciaal gebied, om te komen tot de algemene conclusie waartoe onze vluchtige beschouwingen geleid hebben.

Conclusie

Onze conclusie luidt, dat wij in onze dagen getuige zijn van een grote geestelijke omkeer. In vele opzichten vormt hij precies het tegendeel van de omkeer die in het begin van de 17de eeuw ingeluid werd door Galilei, Kepler, Descartes, e.a. De vorige periode was de periode, waarin het wetenschappelijk denken zich meer en meer vastlegde in een uitsluitend causale, mechanistische wereldbeschouwing en zich geheel liet leiden door de ratio, het rekenend en ordenend verstand. In deze zienswijze is een breuk gekomen. Men hoeft niet te vrezen, dat wij zullen afglijden naar een onverantwoordelijke irrationele visie. Maar wel werd ontdekt, dat het leven, en dus ook de wetenschap, rekening dient te houden met vele niet-rationele factoren, ja, dat deze op vele gebieden de werkelijk doorslaggevende zijn.

Betekent dit, dat wij al wat de voorgaande periode ons geleerd heeft, zullen moeten loslaten? Allerminst! Het betekent alleen, dat wij

beginnen in te zien dat wij ons hebben laten verleiden onze ratio te hoog aan te slaan door haar het eindoordeel toe te kennen op terreinen die buiten haar machtssfeer liggen. Wat er in essentie gaande is, is het streven te komen tot een integratie van het voor onze ratio toegankelijke en hetgeen daaraan onttrokken is, van de exact natuurwetenschappelijke en de geesteswetenschappelijke zienswijze, om daardoor de totaliteit van ons wezen, die verloren dreigde te gaan, te herstellen – ja, haar voor de eerste maal bewust te beleven.

Deze strijd wordt thans gestreden door de meer bewuste elementen van onze samenleving. Maar hij vindt grote weerklank bij grote delen van die samenleving, die weliswaar de vernieuwing niet verstandelijk kunnen overzien, maar toch „gevoelsmatig” beseffen, dat wij voor een volkomen nieuwe situatie in de wereldgeschiedenis staan.

„Waartoe zal dit alles leiden?”, is de vraag die men zich als vanzelf stelt, ook al realiseert men zich, dat voorspellingen uitermate onzeker zijn. Ik meen, dat het niettemin goed is te zeggen, welk nieuw wereldbeeld m.i. zich aan het vormen is. Naar mijn overtuiging vormt zich een nieuwe mystiek. Een mystiek die niet, zoals in de middeleeuwen uitmondte in de extase van een unio mystica, maar die bestaan zal in het bewust beleven van de eenheid van alle wezens en uitgangspunt zal zijn voor het verkeer tussen de mensen onderling.

Deze mystiek zal tevens leiden tot een andere opvatting omtrent het goddelijke, en wel in deze zin, dat het goddelijke niet langer buiten de mens geprojecteerd zal worden onder de gedaante van een persoonlijke God, maar beleefd zal worden als de eigenlijke kern van al wat leeft, al valt dit niet door woorden te omschrijven of door een verbeelding te veruiterlijken.

Reeds tekenen zich sporen van deze nieuwe mystiek af in de moderne psychologie, waar immers achter de bewuste mens (het „ik”) het „wij” en daarachter de grotendeels onbewuste eenheid van het „zelf” staat, dat op zijn beurt weer opgenomen is, of liever: deel heeft, aan het universeel bewustzijn.

Wie tot deze moderne vorm van mystiek komt, koestert niet langer de wens of de behoefte bij deze beleving te blijven staan. Want men wordt haar slechts in zover deelachtig, als men in staat is de consequenties ervan in zijn leven uit te dragen. En wie dat doet, leeft in overeenstemming met de komende wereldorde.

Op alle levensgebieden zal hij deze fundamentele zienswijze tot uitdrukking brengen, óók in zijn gevoelsleven en in zijn redelijkheid. Daarbij zal hij steeds duidelijker beseffen, dat geen kant van ons wezen een afzonderlijk en geïsoleerd bestaan moet voeren, omdat dit tot steriele onvolledigheid zou voeren. Hieraan is alleen te ontkomen, door integratie van alle bewustzijnsfuncties van de mens (vermoedelijk zijn het er meer dan de ratio en het gevoel) tot één harmonisch geheel, waarin elke afzonderlijke functie gecomplementeerd wordt door het samengaan van alle andere.

Naar de mate waarin deze integratie gelukt, ontplooit de mens zijn eigenlijk wezen. In de werkelijk leidende grote figuren van de mensheid ziet men deze mystiek der toekomst

(Vervolg op pag. 9)

IN EN OM

het Humanistisch Verbond

MEDEDELINGEN VOOR DE LEDEN

No. 3

Wat verwacht U eigenlijk?

„We weten te weinig van de wensen van onze leden!” Dit was het motief, dat op de laatste Topkaderconferentie in de discussie voortdurend terugkeerde, toen de aanwezige bestuurders van gewesten en grote gemeenschappen de middelen bespraken om tot een gevarieerder en intensiever leven in onze gemeenschappen te komen.

In de afgelopen jaren is hier en daar al eens een poging ondernomen, om dat gebrek te verkleinen. Een praatje met een lid op een bijeenkomst door een bestuurder, een bezoek aan iemand die zelden of nooit zijn gezicht laat zien, wijkhoofden die hun taak ernstig opvatten en meer willen doen dan contributie ophalen of een circulaire in de brievenbus deponeren, praatavonden met nieuwe leden zijn in de meeste gemeenschappen gelukkig tot een vaste regel geworden. Maar het blijft een feit, dat we, vooral in de grote groepen, velen van onze leden slechts van naam kennen en niets weten over de motieven die hen tot het Verbond hebben gebracht.

Deze motieven zijn van zeer uiteenlopende aard. Dat bleek onlangs bij een enquête welke door twee studenten in Den Haag gehouden werd, waarbij echter om praktische redenen slechts een deel van de leden bereikt werd. Ook andere pogingen in deze richting door voortvarende bestuurders van gemeenschappen ondernomen wijzen er op, dat er vele antwoorden zijn op de vraag: „Waarom bent u lid van het Humanistisch Verbond?”

De zaak ligt dus iets gecompliceerder dan b.v. bij een speeltuinvereniging. Het bestuur van een dergelijke instelling kan vrij nauwkeurig weten hoe of de wensen van de leden er uitzien en daar voortdurend rekening mee houden. Als men een lezing organiseert, zal het over speeltuinwerk moeten gaan, en niet over bergbeklimmen, tenzij men in Zwitserland woont. Maar bij een levensbeschouwelijke organisatie als de onze stuit men voortdurend op moeilijkheden wanneer een werkprogramma moet worden opgezet en beslist dikwijls de persoonlijke voorkeur van het bestuur. Niet omdat dit bestuur van mening

is het onder alle omstandigheden beter te weten, maar een bestuur moet besturen, dat wil zeggen zo goed mogelijk en met een maximum aan fantasie en inventiviteit het werk leiden. Maar als men niet weet, welke richting de voorkeur van de leden uitgaat, wat men dus van dit bestuur en van het Verbond verwacht, ontbreekt de stimulans.

Om efficiënt te kunnen werken, zal het dus nodig zijn wat meer te weten van de motieven, die onze leden er toe hebben gebracht lid van het Humanistisch Verbond te worden. Om dit te bereiken zijn vele methoden denkbaar, zoals de enquête, mondeling of schriftelijk, intensief huisbezoek, opinieonderzoek zoals dit tegenwoordig aan de orde van de dag is enz. Maar geen enkel systeem biedt enige kans van slagen, als degenen die bezocht wordt of een papiertje moet invullen, niet meewerkt. Nog afgezien van de vraag, of we met het eeuwige gebrek aan werkers mensen kunnen vinden, die dit omvangrijke werk kunnen uitvoeren.

Toch is het dringend noodzakelijk, dat we in deze richting iets gaan ondernemen. Hier en daar gebeurt het al, en de resultaten geven belangrijke aanwijzingen. Als iemand, die tot de regelmatige bezoekers van zondagochtendbijeenkomsten behoort, desgevraagd zijn voorkeur voor bepaalde onderwerpen te kennen geeft, heeft men daaraan althans enig houvast. Of het mogelijk is, met deze wensen onmiddellijk rekening te houden is een andere vraag.

Een belangrijke stap in de goede richting wordt bereikt, als een lid zelf zijn mening te kennen geeft. Daar biedt bijvoorbeeld een bijeenkomst in kleinere kring een uitstekende gelegenheid voor. Men voelt zich meer op zijn gemak, praat dikwijls wat vlotter, wordt mee betrokken bij hetgeen aan de orde is, kortom men verandert van een passief luisteraar in een actief medewerker. Het is niet zonder reden, dat men tegenwoordig in allerlei bedrijven de zogenaamde „hersensstormbijeenkomsten” belegt, waarbij men uitgaat van het ervaringsfeit, dat de meeste mensen een sluimerend creatief talent be-

„Het Erasmushuis”

Telkens als ik over de Stadhuisbrug loop wordt m'n blik getrokken naar het van ouds bekende pand „Oude Gracht 152”. En telkens komt dan de gedachte bij me op: „Nee, er is nog niets veranderd”. De gevel staat er immers nog altijd, zoals hij er al tientallen jaren gestaan heeft: niet erg mooi en niet erg harmonieënd met de gevels van de er naast liggende gebouwen. Toch moet er daarbinnen iets veranderd zijn. Ik bel dus maar eens aan, omdat ik zo graag wil weten, hoe het de mensen, die daar in dat huis moeten werken voor het Verbond, bevalt.

Als de deur opengaat rijst er een trap steil omhoog en die trap moeten we op, tot aan het bovenste einde toe. Maar als we het geklop en het gehamer van de lagere verdiepingen ontstegen zijn worden we ontvangen door de heer van den Berkhof, in zijn lichte werkkamer – licht door de verf, licht ook door het wijde uitzicht. Hij was graag bereid ons iets te vertellen over het werken in het Erasmushuis, dat zo langzamerhand bijna normaal gaat lopen. Tot nu toe had men er nogal wat kou moeten lijden, doordat de centrale verwarming nog niet werkte, maar als u dit leest, zal dit euvel wel verholpen zijn. En als de tussenverdieping klaar is, waar men o.a. de bibliotheek gaat onderbrengen, wordt ook de opgang beter; de trappen worden dan schoon gemaakt en belegd. Verder – vertelt van den Berkhof – zal het werken er gemakkelijker worden, doordat er ongeveer twee maal zoveel kantoorruimte is als in de Bleyenburgerstraat. Dit is dan ook wel nodig, want het is verbazingwekkend te horen, hoeveel verschillende taken er door de mensen, die daar werkzaam zijn, moeten worden verricht.

Wist u, dat, behalve de eigen H.V.-administratie, ook het secretariaat van de International Humanist and Ethical Union, de administratie van het tijdschrift Rekenschap, de administratie van de Stichting Socrates, de administratie van het Humanistisch Centrum Mens en Wereld, gesticht door Humanitas, Humanistisch Verbond, Humanistisch Thuisfront, Wezenkas, Stichting Bureau voor Levens- en Gezinsmoeilijkheden, A. H. Gerhardstichting en Humanistische Werkgemeenschap in de P.v.d.A., plus nog de administratie van de Stichting De Ark, daar zijn ondergebracht? Daar zit heel wat werk in. De laatste tijd neemt bijv. het aantal contribuanten van de A.H. Gerhardstichting snel toe, waarschijnlijk mede doordat het Am-

(Slot op volgende pagina)

zitten, en slechts een stimulerende stemming en omgeving nodig hebben, om deze capaciteiten wakker te roepen. Maar ook het lid, dat op een rustige avond zijn wensen eens in een brief aan het bestuur formuleert, levert een actieve bijdrage. De meeste mensen grijpen naar de pen, als iets of iemand hun ergernis heeft opgewekt, maar hetgeen er dan uitvloeit is niet altijd een poging tot beter begrip.

Als u van het Verbond iets verwacht, en dat doet u ongetwijfeld, wilt u dat dan eens op de een of andere manier te kennen geven?

Het is geen nieuwsgierigheid, dat uw bestuur dat graag wil weten, maar een dringende noodzaak om het werk van het Verbond uit te bouwen en van groter betekenis te doen zijn, ook voor u.

P.

(Vervolg van vorige pagina)

sterdamse Tehuis voor Bejaarden begin 1958 geopend zal worden. Zo iets brengt natuurlijk veel werk mee. Het personeel, dat grotendeels uit jongeren bestaat (we zagen bij het rondwandelen door de kantoorlokalen buiten de heer van den Berkhof nog maar één lid van het vroegere personeel, n.l. mej. De Wolf) moet dan ook steeds uitgebreid worden en dat geldt dan vanzelf ook voor het meubilair. We zagen er al enige mooie, lichte bureaus, maar ook staan er nog de oude kasten van vroeger. We hopen in ons blad ook nog eens wat omtrent de ervaringen van de personeelsleden op te kunnen nemen.

Als we door van den Berkhof naar beneden worden gebracht, laat hij ons, met begrijpelijke voldoening, zien hoe hard er ook hier opgeschoten wordt, nu de bouwvergunning afgekomen is. De streefdatum voor de opening is 1 april, maar er zal nog hard gewerkt moeten worden, wil men zich aan die datum kunnen houden.

Als we het gebouw verlaten, kijken we nog eens achterom. Zou die gevel niet nog wat opgeknapt kunnen worden? . . . 't Is geen vlag meer, die deze lading kan dekken!

B.

(Overgenomen uit het blad van de gemeenschap Utrecht).

Voor de Jongeren Studie-vakantiereis naar Denemarken

De Moderne Jeugd Raad te Amsterdam, waarin ook het Humanistisch Verbond is vertegenwoordigd, stuurt ons onderstaand persbericht, waarvoor wij gaarne de aandacht van onze jongere leden vragen.

De Moderne Jeugdraad heeft het voornemen om een veertiendaagse reis te organiseren voor jongeren tot 30 jaar naar Denemarken.

De deelnemers aan deze reis, die wordt ondernomen om kennis te maken met land en volk van Denemarken, zullen hierbij genieten van de bijzonder mooie landstreken en steden, die op deze tocht te zien zullen zijn. Sønderborg, Esbjerg, Silkeborg, Århus, Odense, Kopenhagen en Elsenør zijn steden, die worden bezocht. In verscheidene plaatsen zullen kontakten worden gelegd met jeugdorganisaties en bezoeken worden gebracht aan organisaties en instellingen van de moderne arbeidersbeweging, coöperatieve bedrijven, volkshogescholen, enz.

In een aantal steden, waar de deelnemers bij partikulieren zullen logeren, zullen zij in direct contact met de bevolking indrukken kunnen opdoen aangaande de wooncultuur en het familieleven. De gastvrijheid van de Denen kennende, zullen zij op een goed onthaal kunnen rekenen.

Naast excursies en studie zal het programma voldoende gelegenheid bieden voor ontspanning, zodat de naam studie-vakantiereis zeker gerechtvaardigd is.

Voorafgaande aan de reis zal een weekend-bijeenkomst worden gehouden, waar de deelnemers een en ander zal worden verteld van de historie en de cultuur van Denemarken. Verder zullen de deelnemers wat lectuur ontvangen, zodat zij goed geïnformeerd deze reis zullen kunnen maken en beleven.

De reiskosten bedragen ± f 180,- vertrek 16 juni en thuiskomst 29 juni.

Voor inlichtingen omtrent deelneming aan deze tocht kan men zich wenden tot de Moderne Jeugdraad, Keizersgracht 717, Amsterdam (C). Telefoon 31198.

Radiouitzendingen van het Vlaams Humanistisch Verbond

Ons Haagse lid P. Krug vestigt onze aandacht op het volgende:

Het is wellicht onder onze leden nog onvoldoende bekend, dat Radio Brussel-Vlaams woensdags om de veertien dagen des avonds van zes uur tot half zeven zendtijd beschikbaar heeft gesteld voor onze Vlaamse geestverwanten. Deze radiolezingen verschijnen in druk in 't maandblaadje „Het Vrije Woord”. U kunt zich hierop abonneren door storting van 25 francs op P.C.R. 4478 23 van dr. K. Cuypers, Mariaburg, Antwerpen. U krijgt dan „Het Vrije Woord” een jaar lang toegezonden. De redactie van dit blad is in handen van Piet Kimzeke, Edg. Casteleinstr. 8, Antwerpen.

Kandidaten Hoofdbestuur

De heer Spigt heeft de kandidatuur niet aanvaard. Het hoofdbestuur stelt in zijn plaats de heer dr. A. L. Constandse te Haarlem kandidaat.

(Hoofdbestuur).

Kandidaten Financiële Commissie

G. C. P. Leydekkers;
J. Postma;
C. Vermeulen.

(Hoofdbestuur).

Congres 1957

13 en 14 april te AMSTERDAM

Secretaresse organisatie-comité: Mevrouw H. Meyer-van Praag, Diamantstraat 49 II, Amsterdam-Z., tel. 020-713236. Postgirorekening 602700 t.n.v. Federatieve Gemeenschap van het Humanistisch Verbond.

Wijze van aanmelding:

Voor gemeenschapsafgevaardigden:

Door middel van speciale aanmeldingskaart annex geloofsbrief, die ieder gemeenschapssecretariaat wordt toegezonden.

Voor niet-afgevaardigden:

Door middel van een briefkaart.

Voor beide categorieën geldt:

Logies bij geestverwanten is mogelijk.

Kosten van de niet verplichte *koude lunch* op zondag, bedragen f 4,60 incl.

Betaling hiervan dient tegelijk met de aanmelding te geschieden en wel op bovenvermelde postrekening.

Aanmelding kan geschieden bij bovenvermeld adres te Amsterdam, *uiterlijk 1 april a.s.*

Ook zij, die niet in Amsterdam logeren, dienen zich aan te melden.

PROGRAMMA

Zaterdag 13 april

14.30 uur	Ontvangst door het Gemeentebestuur.
15.00—16.00	Ontvangst en inschrijving.
16.00—18.30	1e zitting.
18.30—19.30	Pauze (broodmaaltijd).
19.30—22.00	2e zitting.
21.30—22.30	Cultureel programma

Zondag 14 april

10.00—10.30	Cultureel programma.
10.30—12.30	3e zitting.
12.30—14.30	Pauze (warme maaltijd).
14.30—17.00	4e zitting.

AGENDA

- I. Opening.
- II. 1. Mededelingen.
2. Notulen congres 1956.
- III. 1. Jaarverslag secretaris.
2. Jaarverslag penningmeester.
- IV. Voorstellen gemeenschappen.
- V. De Idee van de Openbare School, door Dr. J. C. Brandt Corstius.
- VI. Begroting 1957.
- VII. 1. Verkiezing Hoofdbestuur.
2. Verkiezing Financiële Commissie.
- VIII. Bestuursoverdracht.
- IX. Rondvraag.
- X. Sluiting.

Congresvoorstellen

1. Het congres, enz.

is van mening dat de besturen van de gemeenschappen van het Humanistisch Verbond ten behoeve van het bepalen van hun standpunt ten aanzien van het verlenen van subsidie voor de bouw van kerken, en ter uitvoering van mogelijk daaruit voortkomende acties, door het Hoofdbestuur uitvoerig behoren te worden voorgelegd, en draagt het Hoofdbestuur op dienovereenkomstig te handelen.

Voorburg-Rijswijk.

Toelichting:

Gezien het principiële en praktische belang van deze subsidiekwestie, acht de Gemeenschap Voorburg-Rijswijk het wenselijk dat de gemeenschapsbesturen van de zijde van het Hoofdbestuur hierop worden attent gemaakt en worden voorgelegd omtrent een mogelijk te volgen gedragslijn. Dit klemmt temeer omdat verwacht mag worden dat genoemde subsidiekwestie in vrijwel alle Nederlandse gemeenten, waar dit niet reeds het geval was, aan de orde zal komen.

PRE-ADVIES HOOFDBESTUUR:

Geen bezwaar:

2. Het congres, enz.

is van mening, dat daar de buitenkerkelijken rechtstreeks betrokken zijn bij het vraagstuk van overheidssubsidie voor de bouw van kerken en soortgelijke gebouwen, het op de weg van het Humanistisch Verbond ligt het daarmee verband houdende probleem van de verhouding van kerk en staat in zijn volle omvang te bestuderen, ten einde tot een uitspraak daarover te kunnen komen,

en nodigt daarom het Hoofdbestuur uit het probleem van de verhouding van kerk en staat in studie te nemen of te doen nemen, met als doel een Verbondsuitspraak daarover mogelijk te maken.

Voorburg-Rijswijk.

Toelichting:

Gezien het feit dat verscheidene gemeenteraden, vooruitlopende op het rapport van de Staatscommissie-Sassen, subsidie toestonden ten behoeve van de bouw van kerken, tengevolge waarvan verwacht mag worden dat in verder vrijwel alle Nederlandse gemeenteraden deze kwestie aan de orde zal worden gesteld,

en gezien de omstandigheid dat reeds nu in verscheidene gemeenten de buitenkerkelijken als gevolg van een eenzijdige subsidieverlening in een uitzonderingspositie zijn geplaatst,

lijkt het juist over het algemene, en met het bovenstaande direct verband houdende probleem van de verhouding van kerk en staat, onzerzijds een uitspraak te doen, teneinde voor de buitenkerkelijken rechtsgelijkheid in deze te kunnen propageren. Daartoe is het echter nodig dat bovenstaand vraagstuk van kerk en staat in zijn volle omvang door terzake kundigen van het Humanistisch Verbond bestudeerd wordt teneinde rechtsongelijkheid, die reeds nu incidenteel een feit is, met kracht van argumenten te kunnen bestrijden en rechtsgelijkheid te kunnen verdedigen. Tevens wordt hiermede opnieuw aan de orde gesteld de positie van de humanist en zijn organisaties in een z.g. Christelijke staat en het lijkt juist mede ten behoeve van de erkenning van het Humanistisch Verbond bovenstaande studie ter hand te nemen en daarover rapport uit te brengen.

PRE-ADVIES HOOFDBESTUUR:

Het hoofdbestuur is bereid een nadere studie van dit probleem te bevorderen.

Zomerprogramma 1957

Hum. Verbond:

FAMILIEKAMPEN:

„De Ark”, Nunspeet, 20 juli–10 augustus.
Leiding eerste kamp: echtpaar Bohlander.
Kinderleiding eerste kamp en derde: echtpaar Hillmann.
Overige leiding staat nog niet vast.
Spoedige aanmelding is gewenst, aangezien de kampen reeds half vol zijn.
Prijzen: tot 5 jaar f 26,-, 5–10 jaar f 36,-, 10 jaar en ouder f 46,- per week.

KINDERKAMPEN:

- Voor kinderen van 7 t/m 12 jaar in de „Koren-bloem” te Elspeet; 27 juli–3 augustus.
Leiding: G. Hillmann.
Prijz: f 36,-.
- Voor kinderen van 13 t/m 15 jaar wordt een tentenkamp gehouden in de omgeving van Elspeet; max. aantal deelnemers 20; data: 27 juli–3 augustus.
Leiding: Echtpaar van Opijnen.
Prijz: ± f 26,-.

KINDERKAMPEN

worden in „De Ark” onder deskundige leiding gehouden van 27 juli t/m 31 augustus.

Voor deelname aan Familie- en Kinderkampen kunt u zich opgeven bij „De Ark”, Belvédère-laan 14, Nunspeet. Tel. 03412-2404.

Het Paaskamp gaat in op zaterdagmiddag 20 april en eindigt op maandag 22 april na het avondeten. De heer en mevrouw Geusebroek uit Amsterdam hebben de leiding.
De prijs bedraagt f 15,-, voor kinderen beneden 11 jaar f 12,-.

De Bejaardenbijeenkomst kan dit jaar niet in september plaats hebben. De bijeenkomst zal

worden gehouden van zaterdagmiddag 4 mei tot zaterdagochtend 11 mei na het ontbijt.
De prijs bedraagt f 35,-. De leiding berust bij de heer en mevrouw Dijkstra.

Het Pinksterkamp gaat in op zaterdagmiddag 8 juni en eindigt op maandag 10 juni na het avondeten. De heer en mevrouw Bosman uit Amsterdam hebben de leiding.
De prijs bedraagt f 15,-, voor kinderen beneden 11 jaar f 12,-.

Indien men aan bovenstaande groeps-bijeenkomsten wil deelnemen, geve men zich zo spoedig mogelijk op bij „De Ark”.

Hum. Jeugd Gemeenschap:

Van 3–11 augustus een KAMP IN DE ARDEN-NEN (België).
Prijz: f 35,-. Nemen meer dan 30 personen deel, dan f 30,-.
De heen- en terugreis kunnen evt. per bus gemaakt worden.

Hum. Jeugd Beweging:

ZOMERKAMPEN

Tijd: 13, 20 juli, en op nog nader te bepalen datum, vermoedelijk augustus.
Plaats: Voor de eerste twee: Twente, voor het laatste nog niet bekend, waarschijnlijk Veluwe.
Prijz: f 25,-, voor ieder kamp.
Leiding: Kampraad van deelnemers, met advies van kampmentor.
Leeftijd: 15–21 jaar.
Inlichtingen: Kamporganisatie H. J. B.: Erik van Praag, Pr. Mariannelaan 195, Voorburg.

Studenten Vereniging op Hum. Grondslag:

Twee TENTENKAMPEN voor Middelbare en Mulo-scholieren.

- Voor leerlingen van 12 t/m 16 jaar, te Exloo (Drente) in de week van 16–23 juli.
Prijz: f 30,-.
- Voor leerlingen van 17 t/m 19 jaar in de Ardennen (België) in de buurt van La Roche, van 26 juli–2 augustus.
Prijz: nog niet bekend.

Inlichtingen en opgaven voor de S.V.H.G. kampen richten aan de heer J. Westenberg, van Breestraat 39, Amsterdam.

Het D.B. in een late vergadering bijeen

GEHOORD EN GELEZEN

Nieuws uit de gemeenschappen

Behalve dat **Groningen** op de jaarvergadering een nieuw bestuur heeft gekozen, heeft men het bij wijze van proef ook aangedurfd deze bijeenkomst op zondagmorgen te houden. Met succes! Veel animo was er ook voor het onderwerp „humanisme en geweld” door twee prominente humanisten, Mr. Waslander en Ir. Schut, ingeleid waarbij nog eens duidelijk bleek, dat het humanisme een huis met vele kamers is.

Het bestuur van **Deventer** doet een hartstochtelijk beroep op de leden, deze keer niet weg te blijven van de ledenvergadering en het bestuur niet alleen te laten voortmodderen. Hopelijk heeft het geholpen.

Emmen's maandblad is deze keer extra dik en toepasselijk versierd. Daar was ook wel reden voor, want de penningmeester heeft een tekort. Met een gulden per lid is dat echter te verhelpen.

Ook de voorzitter van **Haarlem** vraagt meer bezoek op de jaarvergadering. Het bestuur doet het daar blijkbaar zo goed, dat de leden niets meer te wensen hebben. Aandacht werd ook besteed aan de 70e sterfdag van Multatuli in samenwerking met het Multatuli Genootschap en de Dageraad.

Oss besteedt aandacht aan de problemen van de menselijke verhoudingen in het bedrijf, en staat daarmee dus midden in de werkelijkheid.

De jaarvergadering in **Soest** zal gemoeidelijk verlopen met een kopje thee, wat muziek en een gezellig praatje na. Als het bestuur nu maar wordt aangevuld.

Evenals elders, laat men in **Enschede** als voorbereiding van de studiedag in kleine kring over de „laagontwikkelde ge-

bieden” praten. Hier is het tevens een punt van opluistering van de jaarvergadering geweest.

Dordrecht heeft drie geslaagde lezingen gehad over het praktisch humanisme. Resultaat een groepje van mensen, die het ook gaan beoefenen in de vorm van ziekenbezoek.

In **Tilburg**, waar nog slechts kort een gemeenschap bestaat, vraagt men ook aandacht voor de laagontwikkelde gebieden, als voorbereiding van de studiedag.

Ook **Eindhoven** heeft in de afgelopen weken bijzondere aandacht aan het praktisch humanisme besteed en de leden de vraag voorgelegd, in hoeverre een gemeenschap van het Verbond werkelijk een gemeenschap is. In hoge mate actueel!

Hengelo heeft een primeur! Een toespraak van de heer Doets uit Arnhem in het ziekenhuis. Wie in bed moest blijven, kon de lezing volgen via de luidspreker.

Oost Zeeuws Vlaanderen zet met klem van redenen uiteen, waarom de nieuwe contributieregeling noodzakelijk is. Het resultaat zal zeker niet uitblijven.

Ook **Zwolle** is gestart met een nieuwe groep ziekenbezoekers, die eerst een cursus hebben gevolgd van onze centraal geestelijk raadsman d'Angremond.

In het koor van gemeenschappen, die de laatste weken het praktisch humanisme in studie hebben genomen, zingt ook **Rotterdam** een behoorlijke stem mee. Maar liefst vier inleidingen van deskundigen op dit gebied. Veel succes!

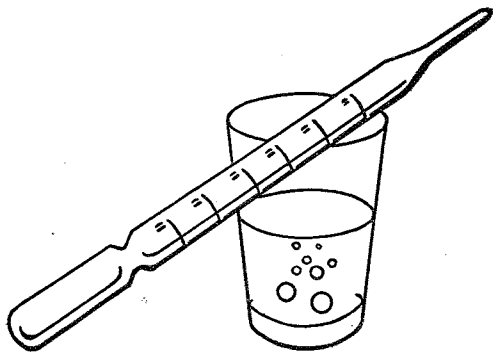
Wageningen heeft de aandacht van de studenten voor het humanisme gevraagd met Prof. Dr. Libbe van der Wal als inleider. De leden worden daar overigens ook niet vergeten.

Vergeet de zieken niet!

Het spreekt vanzelf, dat in de gemeenschappen bijzondere aandacht moet worden besteed aan zieke leden. Af en toe een bezoekje, een bloemetje of wat fruit bij een bijzondere gelegenheid is al het minste wat we doen kunnen.

Als iemand in een ziekenhuis wordt opgenomen heeft hij of zij extra aandacht nodig, aangenomen althans dat men er prijs op stelt. Maar dat geldt niet alleen voor de leden, maar voor alle buitenkerkelijken, die in een inrichting dikwijls aan geestelijke zorg tekort komen. Gelukkig is men er in geslaagd in vele zieken- en rusthuizen ook voor het humanistische ziekenbezoek van de directie toestemming te krijgen. In heel wat gemeenschappen, waar dergelijke instellingen zijn, beschikken de plaatselijke gemeenschappen van het Verbond over enkele leden, die dit zo belangrijke werk doen.

Indien men buitenkerkelijke kennissen, vrienden of familieleden heeft, die in een ziekenhuis zijn opgenomen, kan men om bezoek vragen aan de Commissie Praktisch Humanisme van het Verbond, Mauritsstraat 64, Utrecht, tel. K 30-22870. Deze commissie zal er dan voor zorgen, dat zo mogelijk bezoek zal plaats vinden, indien althans in de betreffende inrichting dit bezoek (buiten de bezoeken) wordt toegestaan.

Kort verslag Topkaderconferentie

Op 2 en 3 februari zijn op de Ark in Nunspeet een veertigtal gewestbestuurders en leden van het hoofdbestuur bijeen geweest voor de gebruikelijke halfjaarlijkse TKC. Op het programma stond dit keer een bespreking in een viertal secties over een aantal vragen, waarop de inleider dr. C. van Rijsinge, voorzitter van de gemeenschap Utrecht in zijn toespraak over de „mogelijkheden en onmogelijkheden in de werksfeer van de gemeenschap” reeds zijn visie had gegeven.

Er heerste eenstemmigheid over de noodzaak, meer van de leden af te weten, waarbij de inleider een door wijkhoofden uitgevoerde enquête, met duidelijk geformuleerde vragen, suggereerde. Een beter contact met de leden kan alleen maar bereikt worden door ze op te zoeken, waaruit eveneens een richtlijn kan

volgen voor meer differentiatie in het gemeenschapswerk. Het is volstrekt noodzakelijk te streven naar een eigen sfeer op de bijeenkomsten, waarbij ook de aankleding van de zaal een rol speelt. Uitbreiding van het ledental vereist de voortdurende aandacht, juist in de periode, waarin het Verbond zich min of meer geconsolideerd heeft. Voorzitter Van Praag wees er nadrukkelijk op, dat deze consolidatie niet „op de plaats rust” betekent, maar een verdere doordenking van methode en gedachte van het humanisme vereist.

Op de gewestelijke vergaderingen, die enkele weken na de TKC plaats vinden, is er voor de gemeenschapsbestuurders volop gelegenheid geweest, tot verdere gedachtenwisseling te komen. Zonder de medewerking van het afzonderlijke lid komen we er echter niet.

Het

Information Bulletin

van de

International Humanist and Ethical Union

houdt U regelmatig op de hoogte van het nieuws van de bij bovengenoemde organisatie aangesloten humanistische verenigingen in Amerika, Engeland, België, Zuid-Afrika, India enz.

Versijnt elke drie maanden in de Engelse taal

Abonnement: f 3.— per jaar

Centraal Bureau Humanistisch Verbond,
Oudegracht 152, Utrecht
Tel. 10163, Giro 304960

Van democratie tot aristo-democratie

In de moderne tijd staan twee gedachtenwerelden, die van het socialisme en van het liberalisme, naast en in menig opzicht tegenover elkaar. Beide kennen een bepaalde benadering van staatkundige en maatschappelijke vraagstukken, de ene in meer individualistische, de andere meer in collectivistische richtingen. Beide kunnen ook tot ernstige ontsporingen aanleiding geven indien zij tot uiterste consequenties – en derhalve „zum Teufel” – worden gevoerd. Een liberale staatsopvatting, die haar heil uitsluitend van het zogenaamde „vrije spel der krachten” verwacht kan een volkomen miskenning van sociale waarden en daarmee economische proletarisering en staatkundig anarchisme in de hand werken. De socialistische zienswijze, die zich al te doctrinair aan Marx vastklampt, kan de weg bereiden voor een dictatuur, verschrikkelijker dan verscheidene persoonlijke en nationale despotieën in het verleden zijn geweest.

Liberalisme en socialisme zijn niet slechts elkanders tegenstellingen, maar ook elkaars complementen; zij vullen elkander aan in zover zij beide geneigd zijn op een bepaalde hemisfeer van het maatschappelijk leven het voornaamste accent te leggen. Men heeft de een weleens het geesteskind van de ander genoemd, maar zeker is dat zij elkaar wederzijds sterk hebben beïnvloed. Tezamen hebben zij onze moderne democratie vorm en inhoud gegeven door aan te tonen, dat deze democratie vrijheid en sociale rechtvaardigheid als zijn voornaamste pijlers heeft. In confessionele kringen zijn zij niet zelden over één kam geschoren en gekenschetst als produkten van die typisch rationalistische opvattingen, gelijk deze sedert de Franse revolutie in zwang zijn gekomen en als zodanig gekarakteriseerd hebben zij in die kringen ook nogal eens bezwaren en tegenkanting ontmoet.

Men kan zich op het standpunt stellen, dat onze hedendaagse democratie het aardig doet, maar men kan ook de bezwaren die aan het systeem kleven zwaar tellen. Als men er van uitgaat, dat deze bezwaren aan de tegenwoordige democratie inherent zijn komt men zelfs tot een bestrijding van de momentele staatsinrichting en uit het bovenstaande zal dan duidelijk zijn, dat men de uitkomst uit de moeilijkheden noch van het socialistische noch van het liberale denken verwacht. Ziehier in grote trekken de zienswijzen, gelijk deze door mevrouw A. E. Talens-Ebbens in haar boekje „Van democratie tot aristo-democratie” worden vertolkt. Mevrouw Talens-Ebbens immers poogt aan te tonen, hoe onze tegenwoordige democratie, ondanks alles wat zij voor de ontwikke-

ling van de mens, voor de verbetering van zijn levensomstandigheden en de verhoging van zijn levenspeil heeft betekend, tot verdeeldheid en chaos leidde, omdat zij van haar geestelijke oorsprong is vervreemd. Deze naar de geest ontwortelde democratie maakt dictatoriale maatregelen van hogerhand noodzakelijk om het volk tegen eigen onenigheid en ongebondenheid te beschermen; zij voert ongemerkt daaraan, dat onze persoonlijke vrijheid noodgedwongen, thans door de eigen regering en wellicht voorgoed, weggemaatregeld wordt.

Men ziet het reeds: enerzijds wordt hier de verdeeldheid en chaos, die men als een „Liberaal” substituut zou kunnen kenschetsen, aan de kaak gesteld en de noodzaak bepleit daartegen krachtig stelling te nemen, doch anderzijds kan de beterschap niet komen van de „socialistische” benaderingswijze, die het „gemaatregel” als hoogste goed voor de ordening van staat en maatschappij in haar banieren geschreven heeft. Neen, niet langs deze beide wegen is genezing te verwachten; deze kan slechts voortvloeien uit een innerlijke vernieuwing, de aristo-democratie, waarin de aristokratische geest zich in democratische vormen openbaart en democratische vormen door de aristokratische geest worden beleefd, waarin het hogere tot het lagere, de geest tot de stof, de Godheid tot de mensheid in-gaat en het lagere tot het hogere, de stof tot de geest, de mensheid tot de Godheid op-gaat en het Christusbeginsel zich als een bewuste, allesbelevende en vernieuwende kracht in mens en samenleving zal ontwikkelen en zich in de wereld van de stof zal openbaren.

Mevrouw Talens-Ebbens heeft in haar boekje een ingenieus systeem ontvouwd binnen hetwelk deze aristo-democratische gedachte tot leven kan worden geroepen, waarvan de kern wel is, dat van benedenaf dus van de basis moet worden opgebouwd, om zo geleidelijk de hogere organen in de activiteiten van de lagere te betrekken en de wederzijdse binding tussen beide te versterken. Uitgaande van het huisgezin als een aristo-democratische gemeenschap van de eerste orde komt men tot de wijkgemeenschap als de naast hoger liggende eenheid. De gemeente wordt dan de gemeenschap van de derde en de provincie de gemeenschap van de vierde orde. De samenstelling van de vertegenwoordigende organen dezer gemeenschappen geschiedt weliswaar op democratische wijze doch niet krachtens enig kiesstelsel, gelijk we dat in de tegenwoordige tijd in democratische staten kennen. In al deze organen is het aristokratische

en het democratische, het Vader- en het Moeder-beginsel op basis van onderlinge gelijkwaardigheid vertegenwoordigd. Een raad wordt samengesteld uit afgevaardigden van gemeenschappen der voorgaand lagere orde; haar verkiezing geschiedt van beneden af op democratische wijze. De bestuurder wordt benoemd door de bestuurder der gemeenschap van de volgend hogere orde, zulks in principe en zoveel mogelijk op voordracht van – en uit de raad. De benoeming geschiedt van boven af, doch houdt ten volle rekening met de wensen en de suggesties van beneden af, zodat zij op aristo-democratische manier plaats vindt. De bestuurder is baas op eigen terrein en oefent in zijn gemeenschap de hoogste macht uit; een macht die door de raad wordt erkend en ondersteund en die op haar beurt ondergeschikt is aan de macht van de bestuurder der gemeenschap van de volgende hogere orde. De raad heeft in het gemeenschapsbeleid adviserende stem, medezeggenschap en invloed, d.i. indirecte macht. De raad wikt, de bestuurder beschikt. Mutatis mutandis kan dezelfde redenering worden toegepast op de samenstelling en functie van de organen in de sociaal-economische sfeer.

De schrijfster gaat derhalve van geheel nieuwe beginselen uit, die natuurlijk in een summier bespreking als de onderhavige niet geheel tot hun recht kunnen komen, maar die beogen zowel de noodzaak tot centralisatie van beneden naar boven als die tot decentralisatie van boven naar beneden op de meest harmonische wijze tot zijn recht te laten komen zonder dat er een kortsluiting ontstaat – gelijk helaas heden ten dage nogal eens het geval is – tussen de wensen en verwachtingen van individuen en de de gemeenschap representerende organen anderzijds.

Dat aan een dergelijke versterking van de binding tussen maatschappij en enkeling grote behoefte bestaat zal wel door niemand worden ontkend. Een andere vraag blijft uit de aard van de zaak of de oplossing gevonden zal kunnen worden langs de weg, die door mevrouw Talens-Ebbens krachtens haar aristo-democratische denkwijze werd ontvouwd. Haar theorie immers, zelfs al zou zij ideaal zijn, vraagt immers wel een enorme overgang van het ene naar het andere stelsel en een wegcijfering van eigen belangen der zittende administratoren, die weinig praktisch is en in elk geval vooreerst nauwelijks langs democratische weg te verwezenlijken lijkt. In een belangrijk ander opzicht geeft haar studie trouwens aanleiding er een vraagteken niet slechts op zuiver praktische overwegingen naast te plaatsen. Van beneden naar boven gaand: komt men op de duur tot de hoogste orde, c.q. de wereldgemeenschap. En daar heet het, dat wij ons in Christelijke geest zullen moeten trachten te hervormen en dat het dan niet uitgesloten moet worden geacht, dat er „een waarlijk superieur mens zal komen, een geestelijke aristocraat en geboren Christen, die krachtens zijn vergeestelijkt wezen, zijn directe verbondenheid met de Geest, zijn intuïtief en geesteswetenschappelijk inzicht in Gods Plan, de aangewezen opperste Leider der Mensheid is.” Ook dit alles klinkt stellig niet onsympathiek – ware dit wel zo, wij hadden niet de moeite van het bespreken van deze interessante studie genomen – maar gezien de religieuze verhoudingen in de wereld vraagt men zich toch wel af in hoever dergelijke als aanbevelenswaardig naar voren gebrachte desiderata zich niet te ver verwijderen van de harde werkelijkheid om ooit voor praktische verwezenlijking in aanmerking te kunnen komen.

DR. H. GROOT

ROETHOF

(Vervolg van pag. 4)

reeds opbloeien. De alles omvattende dynamische verandering, waarvan zowel het wetenschappelijk denken als het besef van de enkeling in onze dagen getuigt, bewijst, dat zich een klankbodem voor deze visie aan het vormen is. De mensheid leert haar les, in bloed, tranen en ellende – maar zij leert haar.

Ons onderzoek van de ontwikkeling van de wetenschappen doet ons zien, dat wij dreigden vast te lopen in een vermolmd wereldbeschouwing. Wijder ziende kan men constateren, dat geloof verstarde tot bijgeloof en het denken degenereerde tot een uitsluitend neo-positivistisch keurslijf van ratio en experiment. Dit kwam, en komt nog steeds, tot uiting in alle geleidingen van onze samenleving: in het individualisme der naties, de kastegeest der poli-

tieke richtingen, de degeneratie der culturele vormen, de liefdeloosheid van mens tegen mens, het grenzeloze egoïsme.

Maar hier tegenover staat: belangstelling voor nieuwe mogelijkheden, streven naar betere samenleving en internationale rechtsorde, ge-coördineerde economie, gemeenschapscultuur, kortom: globale instelling.

Wij gaan een nieuw humanistisch tijdperk tegemoet, waarin de mens zijn mogelijkheden en zijn verantwoordelijkheden ten volle zal gaan beseffen en waarin hij zichzelf zal inzetten met zijn gehele kracht en zijn onbuigzame wil. Wij beginnen te ontwaken uit een zinloze nachtmerrie.

Nog zijn we er niet. Maar wat komen gaat, werpt zijn licht vooruit.

IK denk er ZO over

„Calvinistisch” Humanisme

Heus, het steekt zijn kop op, en met de duivel is het kwaad kersen eten. Toch wil ik het wagen, want ik weet dat ik niet alleen sta. Er zijn werkelijk in ons „zondige” Nederland, ja zelfs bij het Humanistisch Verbond, nog mensen die, ondanks de stroom van verbodsbepalingen en verouderde begrippen, nog iets bezitten van het bloedwarme leven. Zij hebben diep in zich nog iets bewaard van de glans van het paradijs. Het samen gelukkig zijn van twee mensen. Zij geloven niet in het spreken van een slang of het eten van appels tot hun verderf. Zij weten heel goed dat het paradijs een fictie is, en toch leeft iets daarvan nog in hen.

Wat zou de wereld dor en onmenselijk zijn als dat vleugje diepe menselijkheid er niet meer zou zijn. Baaien onderrokken en oudhollandse borstrokken van een duim dik hebben het niet klaargespeeld zelfs bij de steilste Calvinist dat stukje paradijsgevoel geheel uit te roeien. Ook de rede en het nuchtere verstand kunnen het gelukkig niet geheel laten verdorren. Laten we het maar koel verstandelijk bekijken, wat houdt de mensheid in stand? Toch zeker enkel en alleen de aantrekkingskracht der seksen! Die aantrekkingskracht is een feit, de mate van bloetheid op plaatjes bepaalt deze niet. Dat heeft ons verstand reeds lang geregistreerd.

Het feit dat de dekmantel letterlijk en figuurlijk gelicht wordt is belangrijk. De rede en het verstand zullen ons ook hierin de weg moeten wijzen. Uitspattingen en verdorvenheid zijn er altijd geweest. Het meer of minder onder de dekmantel houden hiervan hebben dat nooit kunnen tegengaan. Het geheimzinnige is altijd de brug naar ongezonde nieuwsgierigheid en bijgeloof geweest. Klarheid en juiste verstandelijke voorlichting is de juiste weg naar beter inzicht. Benepenheid en verdoezeling van de echte menselijke beroeringen houden de verstandelijke ontwikkeling tegen. Deze moedwilige verduistering is nog steeds werkzaam. De filmkeuring helpt er b.v. aan mee door elk bloot plekje van het menselijk lichaam zo te beperken dat het juist prikkelend werkt. In een stroom van romans worden echter ongestoord de meest intieme zaken beschreven, waarbij het als regel onnatuurlijk wordt voorgesteld om ook nog van liefde te spreken tussen twee mensen wanneer ze met elkaar gehuwd zijn. Deze romans schieten hun doel voorbij. Het is werkelijk nog wel mogelijk ook het eigen leven als een roman te zien en te beleven. En wel, hoe paradoxaal het ook klinkt, door het verstand te laten werken. Want het verstand constateert nog steeds dat echte naastenliefde en eerbied voor de menselijke persoonlijkheid de hechte pijlers zijn in de menselijke samenleving.

Niet de ongebreidelde machtswellust en de blinde zucht naar geld en bezit kunnen dat diepe geluksgevoel verschaffen dat in sommige momenten ons leven een rijkere inhoud geeft. Bij de meeste mensen is toch de starre levensopvatting van onze geestelijke leiders uit vroeger dagen, die elke aardse blijheid en geluksgevoel tot zonde stempelden, wel verworpen.

Bekijkt men nu nog eens dat gewraakte plaatje in Mens en Wereld dan ziet men twee meisjes de spot drijven met een soldaat die door de macht van zijn medemens gedwongen wordt om opgetuigd als een carnavalspop doodstil te blijven staan. Hier spreekt ook de geest

van onze tijd die het aandurft te breken met duffe en feitelijk belachelijke tradities.

Wij hebben soldaten gezien zoals ze voor hun handwerk gekleed gingen in de afgelopen oorlog. Daar is geen romantiek meer bij. Het zijn moordmachines of delen van moordmachines met geen ander doel voor ogen dan vernietiging van alle menselijke waarden.

Kijk dan gerust naar die twee ondeugende meisjes, die juist door hun spaarzame kleding het potsierlijke van het militaire tenue accentueren. Zij belichamen toch maar het mooiste en liefste wat wij ons kunnen voorstellen. Verstandelijk geredeneerd kan men zeggen, waarom is het wel geoorloofd de naakte lichaampjes van kleine kinderen mooi te vinden. Ook de prachtige harmonische lijnen van een goed geproportioneerde volwassene zijn zeker bewonderenswaard. De zuiver menselijke en toch nog vaak gevreesde vleeselijke gedachte-associaties die vooral de man heeft bij het beschouwen van de juist gedeeltelijk geklede vrouwelijke figuur maken het beeld niet minder mooi. Werk eraan mee om in eigen leven zo beminzenswaard te zijn en te handelen dat het bekijken van zo'n plaatje maar een jammerlijk sur-

rogaat is voor de belevenissen in eigen liefdesleven.

Ik herinner mij nog een passage in het boek „Quo Vadis” die echter niet meer voorkomt in de laatste „gekuiste” oplage, geïllustreerd met film-foto's:

„De romein „Petronius” heeft de slavin „Eunice” op zijn knie zitten. Zij is geheel van liefde voor haar meester vervuld. Wijzend op de prachtige huid van Eunice zegt Petronius tegen Venitius „Zaagt gij ooit een gestalte zo schoon gevormd uit een marmer-soort zo tintelend van „liefdegloed”. Venitius die liefde heeft opgevat voor de Christin Ligia denkt dan wanneer zijn Ligia zich de armen en schouders zo door hem liet strelen, dat een genot zou zijn te groot voor deze aarde.”

De romein „Petronius” had dus het geluk gevonden doordat zijn slavin hem lief had. Venitius was bevreesd voor zijn geluk, hij achtte het te groot. Deze beide uitersten zijn een voorbeeld voor een geheel wereldse en een zuiver geestelijke opvatting. Wij kunnen ons spiegelen aan al die generaties, die vóór ons leefden, en rijkere levenswaarden scheppen door onbevreesd maar met verstand gebruik te maken van hetgeen reeds verworven is.

G. F. VAN DEN BERG

Geachte inzender gaat zwaar in op een, in wezen, licht gedeelte van het cursiefje. Als schr. hier weer op in zou gaan, zou men het zaagsel niet meer weggrijpen. En overigens, juist omdat schr. het met inzender zó eens is, ergert hij zich aan de pin-up meisjes en hun afbeeldingen.

Schr.

Voetbalpool-misère

De kwestie van de voetbalpools is een typisch voorbeeld van de zonderlinge en onbevredigende wijze waarop de democratie functioneert. Ik stel voorop, dat men van „democratie” niet alles mag verwachten: de politiek is immers de kunst van het mogelijke, zodat de „wil van het volk” slechts in grote lijnen tot uitdrukking en uitvoering kan komen. Aangelegenheden van de tweede orde zijn geen inzet van de verkiezingen, laat staan zaken van de derde of vierde rang. Maar die schieten er dan ook dikwijls bij in.

Een oncontroleerbaar doch stellig groot deel van onze bevolking staat verruiming voor van de bepalingen der oude Loterijwet; in het bijzonder geldt dit t.a.v. de voetbalpools, doch ook in puzzels van andere aard heerst een ware rage. Natuurlijk heeft de regering tot taak, de bestaande goklust binnen redelijke grenzen te houden; ik zeg dit met nadruk, voordat ik iets ten gunste van de pools wil betogen. Aan de andere kant echter is het bij ons bestaande stelsel van overheidsbemoeiing er beslist niet op berekend, hier een atmosfeer te scheppen waarin ieder zich prettig voelt. Ook op het gebied van het kansspel bestaat een verlangen naar meer vrijheid en... mag wel eens wat meer worden overgelaten aan het persoonlijke verantwoordelijkheidsgevoel.

In hoeverre nu het beperken van het kansspel iets met christelijkheid te maken heeft kan ik als buitenstaander moeilijk beoordelen; ik voor mij zie weinig verband. Toch is het een stokpaardje der christelijke partijen, in het bijzonder van de a.r. Vandaar b.v. dat speciaal in ons land de casino's verboden zijn en de roulette slechts in het verborgene kan draaien – dit tot grote schade van onze toeristencentra. Vandaar ook dat er thans geen sprake kon zijn van een verandering

van de Loterijwet in dier voege, dat een nationale voetbalpool gesticht kon worden – dit vooral tot schade van de clubs, die het er met het noodzakelijk geworden betaalde voetbal niet gemakkelijker op gekregen hebben; uiteindelijk dus tot schade van het lagere voetbal, de volkssportbeoefening, waarvoor minder gelden beschikbaar komen.

Maar erger is het nog, dat de medewerking van de a.r. aan deze regering o.a. tot voorwaarde had: geen nationale pool. Nog helemaal afgezien van het feit, dat juist deze partij op grond van de verkiezingen wat meer beschieddenheid in acht had mogen nemen, dient er eens luider geprotesteerd te worden tegen dit soort koehandeltjes, waardoor het werk van de regering voor vier jaar vastligt. De consequentie van dit stelsel is immers, dat de Kamer wel zou kunnen inrukken na de kabinetsformatie. Een andere consequentie is, dat zaken van ondergeschikt belang als de voetbalpool niet geregeld worden in overeenstemming met de meerderheid van de bevolking.

Dat de andere partijen juist op dit punt voor onze calvinisten door de knieën gingen, verwondert niemand. Wel vraag ik me af, of nu juist het Humanistisch Verbond niet de aangewezen instantie was geweest om: 1°. tegen deze calvinistische en ondemocratische drijverij en deze wijze van politiek voeren ernstig te protesteren; 2°. een actie voor de voetbalpools en de uitbreiding der Loterijwet op te zetten. Hiermee zou heel wat meer effect gesorteerd kunnen worden dan met het afleggen van platonische verklaringen over sociale gerechtigheid en achtergebleven gebieden.

G. W. HUYGENS.

Aanpassing van Papoea's

In de stroom van artikelen over het probleem Nieuw-Guinea is een hooggestemd en weloverwogen pennevruchtje als dat van mr. G. C. M. van Nijntatten een openbaring. Maar ondanks zijn groot verantwoordelijkheidsbesef en het fijne gevoel waarvan hij doet blijken (onder meer in zijn meelevende woorden van troost tot die bemoeial van een Nederkoorn), kleven aan zijn schrijven toch wel enkele bezwaartjes.

Want van wie heeft hij de gedachte dat het nuttig (voor wie) of goed zou zijn de Papoea te *europaeiseren*, d.w.z. hem de Europese beschaving bij te brengen? Is het niet veeleer zo, dat we het oog gericht moeten houden op een voor de Papoea *menswaardig* bestaan, in zowel maatschappelijke, materiële, morele als geestelijke zin? In hoeverre daarbij dan elementen der Westeuropese beschaving een rol kunnen spelen is een punt van ondergeschikt belang, hoewel beslist niet onbelangrijk. Zeker, in de praktijk van het ogenblik valt de aanpassing van de „inlander”, in dit geval van de Papoea, aan de Westerse culturen sterk op in het proces dat gaande is. Maar dat wil nog niet zeggen, dat deze beschouwingswijze en deze aanpassing de enig juiste zijn. Weliswaar wil v. N. het „conserveren van die zeden die ook in een nieuwe samenleving waardevol zijn”, maar na dit formele eerbetoon kan hij niet nalaten zijn superioriteit te bewijzen met de „voorlopig onoverbrugbare kloof” (dat voorlopig duurt zeker heel lang?) welke de denkwereld der primitieve Papoea uit het stenen tijdperk van de onze scheidt.

Het leggen van één grens, en wel door deze kloof, lijkt me principiële onjuist. Er zijn meer beschavingen dan deze twee, en niet als „tussen-

vormen”. Elk met een eigen innerlijke waarde, en een eenheid vormend.

Ook het doel van het aanpassingsvermogen is een *eenheid*, in zoverre het gericht moet zijn op een menswaardig bestaan in *al* zijn aspecten. Indien men de welvaart van een volk wil verhogen: welke welvaart? Alleen de materiële? natuurlijk niet. Maar welke inhoud geeft men dan aan die immateriële welvaart, door welke diepere beginselen wil men haar gedragen zien? Aan welke der aspecten kent men het primaat toe; aan het materiële bijv. of aan het geestelijke?

Dat dit belangrijke vraagpunten zijn, zal v. N. niet ontkennen. Maar het wil mij voorkomen, dat hij de consequenties hiervan ten aanzien van het in Nieuw-Guinea te voeren beleid, i.c. ten aanzien van de leiding in het aanpassingsproces en dus ook ten aanzien van de selectie van degenen die met de leiding of met het uitvoerende werk belast zijn, bewust of onbewust voorbijziet.

Uit het voorgaande is wel gebleken dat ik gedeeltelijk het betoog van v. N. onderschrijf, in zoverre dat ook ik van mening ben dat de Papoea allesbehalve in een gelukkige natuurstaat leeft, dat daarin omwille van zijn mens-zijn verandering dient te komen, dat deze verandering „geleid” dient te worden, en ook dat deze verandering onvermijdelijk is.

Met deze onvermijdelijkheid verdwijnt tevens het probleem van de wenselijkheid of onwenselijkheid der aanpassing, maar niet het veel grotere probleem van de richting en fundamentele inhoud ervan. Het gaat niet aan hiervoor blind te zijn.

Enkele jaren geleden heeft mr. In 't Veld zich de klacht laten ontvallen, dat zo weinig humanisten zich beschikbaar stellen voor het „opvoedende werk” in Nieuw-Guinea. Het Humanistisch Verbond en Humanitas stellen nadrukkelijk dat zij niet aan zending of missie doen — hetgeen me juist lijkt —, maar als een humanist zich verantwoordelijk weet voor zijn omgeving, dan is hij dat ook voor Nieuw-Guinea. Al doet v. N. dan ook alsof zijn neus bloedt, als humanist kan ik me moeilijk een maatschappij voorstellen waarin voor dergelijke kwaaltjes nog plaats is.

J. T. FLINT.

Ongodsdienstig en anti-godsdienstig

Gaarne wil ik de ongerustheid van de heer Rausch helpen wegnemen. Natuurlijk mag een lid van het H.V. anti-godsdienstig zijn, evenals een ander lid het recht heeft duidelijk uiting te geven aan zijn mening, dat hij het religieuze element als een wezenlijke factor in het eigen leven ervaart. Geen van beiden hebben echter het recht buiten het H.V. de mening te doen postvatten, dat hun inzicht in deze karakteristiek zou zijn voor de moderne humanisten. De humanisten hebben slechts zekere uitgangspunten gemeen o.a. hun ongodsdienstig zijn.

Ik nu was verontrust door het voorstel het onderscheid tussen on- en anti-godsdienstig irrelevant te verklaren. Gebeurde dit dan zou aan het karikaturale beeld, dat velen van ons streven hebben *door ons eigen toedoen* een nieuwe vertekening worden toegevoegd. Er zijn, ik herhaal dit, n.l. vele humanisten, die er inderdaad principiële bezwaren tegen hebben voor anti-godsdienstig door te gaan.

D. H. PRINS.

Prof. S. U. Zuidema: een grappenmaker

„Communisme is een godsdienst zonder God en wat ziet die er beestachtig uit. Wie wil weten wat humanisme is moet maar naar het communisme zien. Daarom ben ik blij lid te zijn van een christelijke partij”.

Dit fraais heeft prof. dr. S. U. Zuidema — volgens het dagblad voor de Zaanstreek „De Typhoon” — op donderdag 7 februari geuit in een bijeenkomst van de Zaanse Centrale Kiesvereniging. Nu schijnt deze blijmoedige christen zijn gehele rede niet al te ernstig te hebben gemeend, want wat schrijft „De Typhoon” er over: „Het werd niet een college, waarvan de ernst afdroop; we willen eerder zeggen dat het op het oog goedmoedige spot was waarmee prof. dr. Zuidema zijn betoog kruigde. Voor de wijze, waarop spr. zijn onderwerp behandelde hebben we wel waardering (we hebben gevoel voor humor), maar (waar het een toch ernstig onderwerp betrof) het geheel werd wel te veel in het komische vlak getrokken”.

Van prof. Zuidema's „humor” is het citaat, waarmee wij dit stukje beginnen, een treffend

symptoom. Waarlijk, de wijze waarop de hooggeleerde grappenmaker goochelt met woorden en begrippen als communisme en humanisme moet beroepsgrappenmakers op hun hoede doen zijn: er is een superbegaafde concurrent in opkomst. Humor is altijd onthullend... vooral voor hem, die haar hanteert. De mopjes, waarvan prof. Zuidema zich bedient, tonen onmiddellijk de onwaarachtigheid van 's mans geestesleven. Wij kunnen ons ternauwernood voorstellen, dat veel van zijn mede-christenen gelukkig zullen zijn met zijn debuut als humorist, want dat door dergelijke loslippigheid meer wordt verknoeid dan goedgemaakt in de verhouding tussen werkelijke christenen en humanisten, daarvan zullen zij in de eerste plaats overtuigd zijn.

Intussen: wij hebben altijd gemeend dat hoogmoed in het oog van de christen een der slechtste menselijke eigenschappen is. Wat dan te zeggen van prof. Zuidema. Laat ons — om zijn eigen uiting ietwat te variëren — blij zijn dat hij geen lid is van het Humanistisch Verbond.

J. VAN S.

Lezingen voor de Vara

- 10 maart: mevr. Hella S. Haasse over „Lof der belangstelling”;
- 17 maart: J. C. Brandt Corstius over „Hoe genoeglijk met z'n elfen”;
- 24 maart: P. J. S. Zwart over „De dagenmelker”.

Multatuli 1887-1957

Ter gelegenheid van de 70ste sterfdag van Eduard Douwes Dekker werd op 19 februari j.l. door Henri A. Ett namens het Multatuli-Genootschap een krans gelegd bij het Multatuli-Monument op Westerveld. Daarna wees Dr. H. H. J. de Leeuwe in een korte toespraak er op

dat deze hulde niet betekende dat Multatuli thans voorgoed in het letterkundig pantheon was bijgezet, maar dat hij blijkens het rumoer rondom zijn figuur nog steeds in de discussie was.

's Avonds heeft te Haarlem Prof. Dr. Garnt Stuiveling het woord gevoerd in een druk bezochte bijeenkomst die belegd was door het Genootschap, het Humanistisch Verbond en de Dageraad. Stuiveling merkte o.m. op dat Multatuli's werk zijn actualiteit niet heeft verloren om de door hem gestelde en door ons nog niet opgeloste problemen. Hij was een uitschietende vertegenwoordiger van de „littérature engagée”, hij heeft zijn persoonlijk welzijn opgeofferd aan zijn overtuiging en hij heeft in een stijl geschreven die zijn naam zal doen voortleven zolang de rechtvaardigheid in het geding is. Multatuli is tussen 1690 en 1890 de enige figuur van betekenis die wij Europa kunnen aanbieden.

MENS EN WERELD

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: dr. H. Bongers.
Redactiesecretaris: H. P. Danz, Schieweg 87c, Rotterdam, Telefoon: 80641.
Administratie, abonnementen en advertenties: Oudegracht 152, Utrecht. Telefoon: 10163. Postgiro 304960, t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht.
Advertentietarieven op aanvraag. Kleine advertenties: f 1,— per regel. Abonnementenprijs: voor leden van het Humanistisch Verbond f 3,50 p. jaar, voor niet-leden f 6,—. Buitenland f 6,50. Losse nummers: f 0,25.

Actie „Appel”

Ten behoeve van de Nederlandse militaire oorlogsslachtoffers zal een financiële algemene actie worden gehouden. Doel: bouw van een moederhuis met zeven dubbele bungalows in Doorn.

De heer A. M. Bergers, bekend door het leiden van geslaagde financiële acties, zal ook deze actie, die gevoerd wordt met loten in kleuren, oranje, rood, wit en blauw, organiseren. De loten die f 1,- per stuk kosten en op duizenden verkooppunten in het land verkrijgbaar worden gesteld, stellen bezitters van prijsbepalende loten tweehonderdduizend gulden aan prijzen, waaronder vijf woonhuizen ieder van f 20.000,- of goederen in het vooruitzicht.

Deze actie „Appel” stelt alle dankbare Nederlanders in staat een ereplicht te vervullen tegenover hen die voor onze vrijheid validiteit hebben geofferd en thans zelf hulp nodig hebben.

Maandblad van de NAVO

Naar de Atlantische Commissie ons bericht zal een beperkt aantal gratis-abonnementen op het maandblad van de Noord Atlantische Verdragsorganisatie in Nederland verspreid worden. Geïnteresseerden kunnen zich tot het secretariaat van de Atlantische Commissie, Nassau Zuilensteinstraat 9, Den Haag wenden ten einde gratis toezending van de „NATO-letter” te verkrijgen. Degenen, die het blad niet in de Engelse, doch in de Franse versie wensen te ontvangen behoren dit speciaal te vermelden.

Het blad geeft maandelijks tal van berichten, op politiek, cultureel, economisch, militair en ander terrein, voorzover met vraagstukken van de Atlantische Gemeenschap te maken hebben.

De omvang beweegt zich maandelijks tussen de 20 en de 30 pagina's.

Rel. humaniste, 30 jr.,
zoekt contact met geestverwant,
n.o.d. ± 40 jr.,
interesse voor kunst en wetenschap.
Brieven admin. M. en W. onder no. maart 1.

Wie heeft voor onderget. ter overname:
No. 1 - Mens en Kosmos 1956?
Aanb.: M. H. Bouwman, Linnaeusstr. 45AII
Postbus 4087, Amsterdam (O).

Laagontwikkelde gebieden

Over dit belangwekkende en actuele onderwerp is een rapport uitgebracht door de Commissie Mens en Maatschappij van het Humanistisch Verbond

Prijs 25 cent

Bestellingen te richten aan:
Centraal Bureau Humanistisch Verbond,
Oudegracht 152, Utrecht,
Postgiro 304960, Telefoon 10163

REKENSCHAP

Driemaandelijks tijdschrift voor wetenschap en cultuur, onder redactie van Prof. Dr. H. Freudenthal, Prof. Mr. Dr. H. R. Hoetink, F. P. Huygens, Dr. B. W. Schaper, Prof. Dr. G. Stuiveling en Prof. Dr. L. G. van der Wal.

Abonnementsprijs f 7,50 per jaar (voor donateurs en contribuanten van Socrates en voor studenten f 6,- per jaar).

Gratis proefnummers aan te vragen bij het Secretariaat, Oudegracht 152, Utrecht.
Uitgave van de Humanistische Stichting Socrates.

PENSION aangeboden

in eenv. buitenhuis met grote tuin, heel geschikt voor rustbehoevende of herstellende. - Mevr. C. Schnitzler, telef. 2582, Tafelbergweg 63, LAREN (N-H).

ROTTERDAM

Wie kan jong echtpaar met baby van 6 mnd. helpen aan **WOONRUIMTE** in Rotterdam of omgeving?

Man verbonden aan Nederland-Nrd. Europa Instituut, vrouw desnoods genegen enige hulp te verlenen in de huishouding of bij kinderverzorging. - Brieven aan:
J. C. Balvers, Goethelaan 27, Utrecht

Alleenstaand heer, Hum., met eigen nieuwe woning in h.w.d.l., financ. onafh., zou gaarne contact hebben met

eenvoudige, ontw. Dame,

tot middelb. leeftijd, liefst verpleegster, evt. lsr., eveneens financ. onafh. Bemiddeling van fam. of vrienden wordt gaarne aanvaard.
Brieven admin. M. en W. onder no. maart 2.

HET MENSELIJKE LEVEN

eenvoudig zedenleer door A. VLOEMANS
gebonden f 3,90

Bestellingen op postgiro 304960, t.n.v.
Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht

De kerkelijken zorgen voor hun wezen door het instandhouden van weeshuizen etc.

Buiten-kerkelijken zorgen voor hun wezen door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het beginsel:

„Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap bij de Secretaris W. DE HAAS,
Adm. de Ruyterweg 234, Amsterdam-W.

CREMATIE

*Heeft U reeds een
codicil geschreven?
Wacht niet tot het
te laat is.*

*Op verzoek worden
codicil-formulieren
gaarne toegezonden.*

**VERENIGING
VOOR FACULTATIEVE
LIJKVERBRANDING**

Riouwstraat 186, 's-Gravenhage
Telefoon K 1700-554797

Indien U zich in de rijen der humanisten heeft geschaard en bovendien lid is van de P.v.d.A.

sluit U dan aan bij de
**HUMANISTISCHE
WERKGEMEENSCHAP**
in de Partij van de Arbeid!

Vraagt U eens een proefnummer van ons maandblad „VERNIEUWING”

Het secretariaat der H.W.G.,
Haagweg 210, Leiden,
verstreckt U gaarne inlichtingen

VREDESACTIE

Radicaal Pacifistisch Maandblad

onder redactie van Dr. W. J. JONG en H. KUYSTEN
Administratie-adres: Postbus 246, Rotterdam
Postgiro 445129 • Abonnementsprijs f 5,- per jaar

Adverteer in „Mens en Wereld”

Tarieven op aanvraag — Kleine advertenties: f 1,- per regel
Administratie Humanistisch Verbond - Oudegracht 152, Utrecht - Tel. 030-10163